

Waterdunen, een vergeten stad in Zeeuws-Vlaanderen *

door

Willy BUNTINX
Aspirant N.F.W.O.

Er is waarschijnlijk geen streek van het vroegere graafschap Vlaanderen, die tegenwoordig zo'n gewijzigd uitzicht heeft tegenover dat van de late middeleeuwen als het westelijk gedeelte van het huidige Zeeuws-Vlaanderen, eertijds gekend als het Oost-Vrije of nauwkeuriger het oostelijke gedeelte van de kasselrij van het Brugse Vrije. Het Brugse Vrije, zelf één van de Vier Leden van Vlaanderen¹, was op fiscaal en institutioneel gebied onderverdeeld in verschillende heerlijkheden en ambachten, meestal gegroepeerd rond een bepaald dorp of kleine stad². Voor het huidige westelijk Zeeuws-Vlaanderen waren dit de ambachten IJzendijke, Aardenburg en Oostburg.

Binnen het gebied tussen het Zwin en de Braakman treft men in de XIVe eeuw ook nog verschillende kleine steden aan³. Alhoewel deze steden territoriaal ingesloten waren in het Brugse Vrije, stonden ze nochtans los van deze kasselrij. Als „hoofd” waren ze veeleer aangewezen op de stad Brugge⁴. Al deze steden hadden inderdaad het statuut van vrije stad en waren dus niet onderworpen aan een hogere administratieve, fiskale, juridische of feodale macht, tenzij deze van het graafschap. Derhalve zal men ze ook vinden in de tabellen van het algemeen Transport, en niet in deze van het partikuliere Transport⁵.

Sommige van deze „smalle” steden kan men zonder enige moeite loka-

* Voor het totstandkomen van deze bijdrage danken we Dr. M. Gysseling voor de onontbeerlijke en nuttige gegevens, die hij ons verschafte.

(1) Prevenier W., *De Leden en de Staten van Vlaanderen (1384-1405)*, Brussel, 1961 (Kon. VI. Ak. Wet. Lett. & Sch. Kunsten, kl. der Letteren, verh. 43). — Idem, *Het Brugse Vrije en de Leden van Vlaanderen*, in: „Handelingen van de 'Société d'Emulation' te Brugge”, bd. XCVI, 1-2, 1959, p. 5-63.

(2) De indeling van het Brugse Vrije in heerlijkheden en ambachten vindt men o.a. terug in het Memoriaal van Simon de Rikelike, bewaard in RA.B., f° 3v°4; ed.: De Smet J., *Het Memoriaal van Simon de Rikelike, vrijlaat te Sint-Pieters-op-den-Dijk (1323-1336)*, Brussel, 1933, pp. 146-151. Verder vindt men deze indeling terug in de verschillende „partikuliere” Transporten van het Brugse Vrije, o.a. voor het Transport van 1408: RA.B., Brugse Vrije, registers, nr. 587, f° 18-19. De onderverdeling van de ambachten en heerlijkheden zelf treft men aan o.a. in *De Placcaert-boecken van Vlaenderen*, dl. I², Gent, 1639; boek 2, rubrica octava, pp. 563-571.

(3) Dikwijls gezamenlijk aangeduid als *smalle steden bin den lande van den Vrijen of petites villes (of villetes) dou terroir de Bruges*.

(4) Gilliodts-Van Severen L., *Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Bruges. Coutumes des petites villes et seigneuries enclavées*, 5 dln., Brussel, 1891-1893.

(5) *Algemeen Transport*: direkte belastingverdeling in het graafschap Vlaanderen met repartitie onder de „vrije” steden en de kasselrijen; *partikulier Transport*: direkte belastingverdeling binnen iedere kasselrij.

liseren, omdat ze nog steeds op dezelfde plaats als stad, dorp of gehucht zijn blijven voortbestaan. Voor het hier besproken gebied zijn dat: Damme, Sluis, Hoeke, Mude⁶, Aardenburg en Oostburg⁷. De andere zijn helemaal teniet gegaan en zijn dus slechts te lokaliseren aan de hand van historische, archeologische en bodemkundige gegevens. Voor de meeste gevallen werd reeds een volledige of zeer waarschijnlijk oplossing gegeven. Hugevliet, de minst belangrijke van de „smalle” steden, kan men bij benadering situeren aan de Hontekust tussen Breskens en Hoofdplaat, ten NO. van Schoondijke; het verdween bij de Sint-Elisabethvloed van 1404⁸. Roeselare-bij-Aardenburg kan geïdentificeerd worden met de huidige gemeente Sint-Margriete; wat nog niet wil zeggen dat het juist op dezelfde plaats lag. Roeselare verdween als stad bij de stormvloed van 1375-1376; later verrees op enige afstand ervan een nieuwe parochie onder de benaming Sint-Margriete⁹. Langaardenburg was de stadsbenaming van de reeds vroeger bestaande parochie Sint-Nikolaas-in-Vaarne; dit stadje verdrong eveneens in 1375-76. Later verrees ongeveer op dezelfde plaats het dorp Waterland-Oudeman¹⁰. Monnikedere aan het Zwin bevond zich ongeveer op de plaats waar tegenwoordig het Leopoldkanaal het kanaal van Brugge naar Sluis kruist op het grondgebied van de huidige gemeente Oostkerke. Dit stadje is in hoofdzaak ten gronde gegaan door de verzanding van het Zwin en de algemene economische teleurgang van dit gebied na de XIVe eeuw¹¹. Het oude IJzendijke ging zoals vele andere plaatsen ten onder door de stormvloed op Sint-Elisabethsdag 1404. De huidige stad met dezelfde naam, die later heropgericht werd, ligt op een zekere afstand ten ZW. van de oude nederzetting¹².

Uitermate onduidelijk schijnt tot nu toe de ligging en de bestaansduur van de meest problematische „smalle” stad, *Waterdunen*. Archiefbronnen en literaire bronnen, die over Waterdunen in de eerste plaats handelen, zijn nergens bewaard gebleven. Bijgevolg is men aangewezen op sporadische en zijdelingse gegevens uit bronnen, die in hoofdzaak over andere plaatsen handelen.

DE GEOGRAFISCHE LIGGING VAN WATERDUNEN

Op toponymisch gebied is de naam *Waterdunen* zeer duidelijk en van recente, d.w.z. Middelnederlandse, datum. *Dunen* wijst onbetwistbaar op een ligging aan de zee kust met een duinenvorming. Het samengaan met *water*

(6) Tegenwoordig Sint-Anna-ter-Muiden, een wijk van en ten W. van Sluis (Ndl. Zeeland, Z.Vl.).

(7) Deze steden worden meer uitvoerig behandeld in het uitstekende werk van: Gottschalk M.K.E., *Historische geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, 2 dln., Assen, 1955-1958.

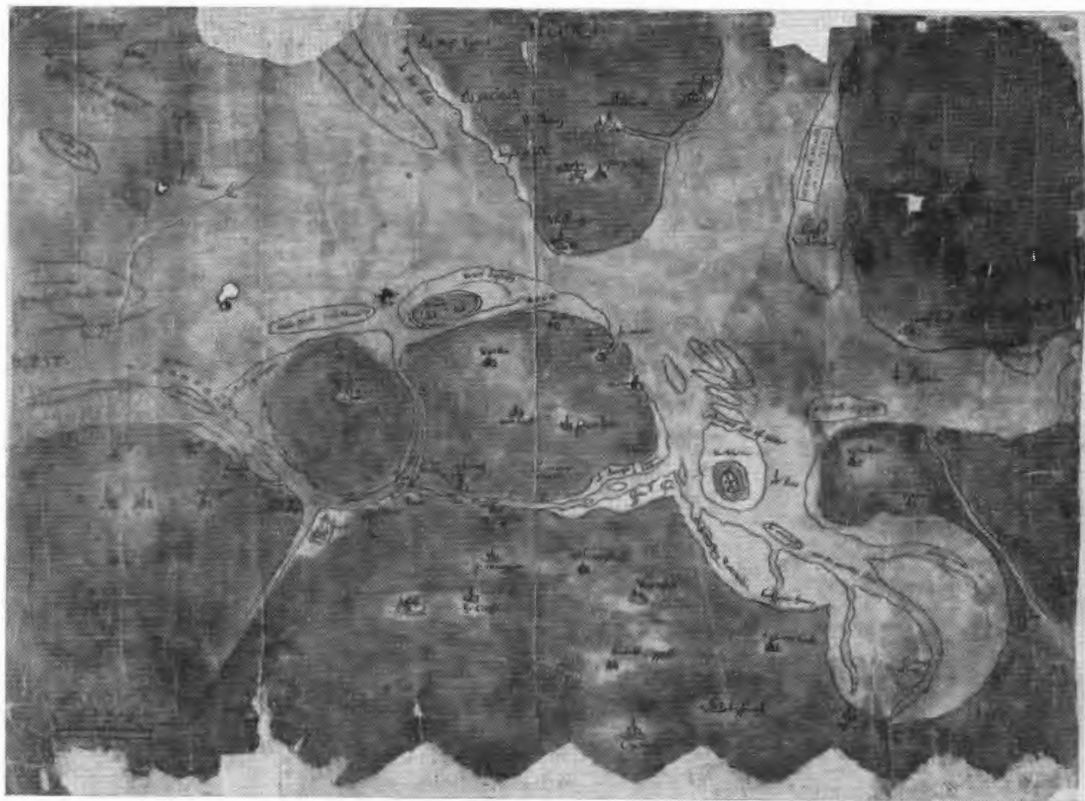
(8) Gottschalk M.K.E., *o.c.*, I, pp. 52, 137-138, 163, 184, 201, 209 & kaart achteraan dl. I.

(9) *Ibidem*, I, pp. 64-68, 142, 163, 186.

(10) *Ibidem*, I, pp. 69-70, 163, 192.

(11) *Ibidem*, I, pp. 45, 105, 136 & II, p. 186. — Gilliodts-Van Severen L., *o.c.*, III, pp. 338-348. — De Smet A., *De Geschiedenis van het Zwin*, Antwerpen, 1933.

(12) Gottschalk M.K.E., *o.c.*, I, p. 201 & II, p. 207.

Kaart van de monding van de Westerschelde (XVIe eeuw)
(A.R.A., kaart nr. 352)

kan men op twee manieren interpreteren. Ten eerste kan het wijzen op een duinenformatie waartussen zich waterplassen bevonden. Ten tweede zou men er kunnen uit afleiden dat het om een duinenvorming ging, die nog regelmatig door het zeewater bedreigd of overspoeld werd. In ieder geval duidt deze naam op de beginfase van deze plaats, toen er waarschijnlijk nog geen menselijke bewoning aanwezig was.

Op eigentijdse kartografische bronnen kan men niet steunen om Waterdunen te situeren. De XIIIe of XIVe eeuw heeft ons inderdaad geen kaarten nagelaten. Waterdunen komt slechts voor op twee kaarten uit de XVIe eeuw, in een periode waarin Waterdunen reeds lang verdwenen was. Deze kaarten werden opgemaakt bij betwistingen, waarbij men zich beriep op vroegere toestanden. Eén van deze kaarten plaatst het verdronken Waterdunen ten NO van het eiland Wulpen¹³. Men moet er echter rekening mee houden dat het Wulpen uit de XVIe eeuw een versmelting is van de overblijfselen van de vroegere eilanden Wulpen en Koezand¹⁴. De maker van deze kaart beging hier dus een anachronisme, vermits hij een gegeven uit de XIVe eeuw projekteert op een totaal gewijzigde toestand uit de XVIe eeuw. Op de tweede kaart, een kaart van de Scheldearmen (1504-1505)¹⁵, ligt Waterdunen aan de noordkust van Kadzand, toen nog een eiland; hetgeen, zoals verder zal blijken, zeker niet met de werkelijkheid kan stroken.

G.P. Roos, die niet altijd zeer betrouwbaar en controleerbaar is, plaatst de parochie of het dorp *Waterduinen* „boven” Wulpen. Verder verduidelijkt hij dat het aan het noordwestelijk uiteinde van het toenmalige Kadzand lag¹⁶; dus twee tegenstrijdige verklaringen. Blijkbaar steunt hij hier op de reeds besproken kaart van de Scheldearmen van 1504-1505. A.A. Beekman neemt deze bewering over en situeert Waterdunen in de duinenstreek van het eiland Kadzand¹⁷. Volgens K. De Flou is Waterdunen een dorp nabij Wulpen in Zeeuws-Vlaanderen¹⁸. De meest juiste en meest recente benadering van het probleem werd gegeven door M.K.E. Gottschalk, die tot het besluit komt dat Waterdunen misschien wel op een eilandje

(13) A.R.A., kaart nr. 352.

(14) Gottschalk M.K.E., *o.c.*, I, p. 124.

(15) Stadsarchief Antwerpen; gepubliceerd bij Denuce J., *De loop van de Schelde van de zee tot Rupelmonde*, Antwerpen, (1925). — Gottschalk M.K.E. - Unger W.S., *De oudste kaarten der waterwegen tussen Brabant, Vlaanderen en Zeeland*, in: „Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap”, dl. LXVII, nr. 2, 1950, pp. 146-164. Eenzelfde kaart werd in 1468 opgemaakt bij een proces over de tol (A.R.A., kaart, nr. 351). Op de plaats waar Waterdunen zou kunnen voorkomen is de kaart beschadigd.

(16) Roos G.P., *Beknopt geschied- en aardrijkskundig woordenboek van Zeeuwsch-Vlaanderens westelijk deel*, Oostburg, 1874, p. 168. Hij verwijst hier ook naar Willems J.F., *Mengelingen van historisch-vaderlandschen inhoud*, Antwerpen, 1827-1830, p. 506, waarin wordt beweerd dat een zekere pastoor Jacobus te Waterdunen het oudste handschrift van Van Maerlant's Rijmbijbel zou overgeschreven hebben in 1321. Dit gegeven kon door ons niet worden nagegaan.

(17) Beekman A.A., *Zeeland in 1300*, in: „Geschiedkundige Atlas van Nederland”, blad VI, 's Gravenhage, 1921.

(18) De Flou K., *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*, 18 dln., Gent-Brugge, 1914-1938; dl. 17, kol. 48.

in de buurt van de eilanden Wulpen en Koezand zou gelegen hebben en beslist niet op het eiland Kadzand, zoals hoger reeds aangehaald werd¹⁹. Aanhalingen bij andere auteurs brengen geen nieuwe visies aan het licht, vermits ze teruggaan op één of meer van de hierboven genoemde schrijvers.

Een ongewone vermelding van Waterdunen vindt men bij Adriaan Kluit, die zelf verwijst naar Marcus van Vaernewijck. Hier wordt er gesproken over één van de tijdelijke eilandjes in de monding van de Honte, nl. Schoneveld²⁰. Dit eiland situeert hij tussen *die botte Kille ende die Waterduynen*²¹. Uit de kontekst kan men verder afleiden dat hij die „legendarische” kaart op het oog heeft, die voorwendt uit de tijd van graaf Gwijde van Dampierre, nl. 1274, te stammen²². Op deze kaart zelf komt Waterdunen nochtans niet voor.

Archeologisch onderzoek van de plaats is uitgesloten, evenmin als bodem-onderzoek en luchtfotografie, vermits het zal blijken dat Waterdunen te vinden was, waar nu de Westerschelde in de Noordzee uitmondt. Zelfs op de zeebodem is in de omgeving, waar Waterdunen zich eens bevond, geen spoor meer te herkennen van een verhevenheid of een zandbank, die zou kunnen wijzen op een vroeger eilandje. Want in de loop van de eeuwen na het verdwijnen van het stadje is de toestand van de zeebodem met geulen, zandbanken, slikplaten en schorren door de steeds wisselende stromingen en de voortdurend veranderende erosie zozeer gewijzigd dat het onmogelijk is nog een herkenningspunt te vinden²³.

Het enige belangrijke document, dat ons inlicht over de ligging van

(19) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, p. 124. — Gottschalk M.K.E. - Unger W.S., *De oudste kaarten*, p. 158. — Gottschalk M.K.E., *Aspecten van de Historische Geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen aan de hand van enige kaarten*, in: „Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap”, dl. LXXIII, nr. 1, 1956, pp. 7-22 & kaart; p. 10.

(20) Over de ligging en het bestaan van Schoneveld: Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, pp. 124-125 — Idem, *Aspecten*, p. 10.

(21) Kluit A., *Historia critica comitatus Hollandiae et Zeelandiae ab antiquissimis inde deducta Temporibus*, tomus I, 2 dln., Middelburg, 1778; II, pp. 122-123: *Exstat praeterea XVI. seculi scriptor, in multis quidem rebus imprimis remotioribus fabulosus, in seriori tamen ac suo tempore hac de re auditu dignus et verax, M. van Vaernewijck, Historie van Belgis, qui refert in Slusana urbe adhuc suo tempore (obiit autem is a. 1570) inventos lapides sepulchrales, qui olim eo allati ex insula Schoonvelde, quae insula adhuc tempore Guidonis Dampetrae exsisterat cum ecclesia, castro, tusschen die botte Kille ende die Waterduynen. Ende daer te voren, eert (i.e. antequam) van keyser Ottho omtrent die botte Kille doorgesteken was, soo wast al vaste lant ende duynen gheen zeeewater met allen hebbende. Memorat porro: dese wielinghe brack dore - anno XIII. hondert LXXXVI - als zij IIIe ende XVI jaren (i.e. inde ab a. 1060) den last der zee ghedreghen hadden; ende daer lach voor de wielinghe een eylandeken oft schuere, Coesant gheuoemt, voor de groote kille van der Wielinghe Noortwest.*

(22) RA.G., *Kaarten en Plannen*, nr. 5. Alhoewel deze kaart, die voorwendt een kopie te zijn (1617) van een kaart uit de tijd van Gwijde van Dampierre (1274), zeker niet tot deze periode opklimt door de talrijke onwaarschijnlijkheden en anachronismen, is het toch opmerkelijk dat een aantal andere gegevens op deze kaart helemaal geen verzinzel zijn, maar overeenkomen met situaties uit de XIIIe eeuw.

(23) Tavernier R., *De geologische ontwikkeling van de Vlaamsche Kust*, in: „Wetenschap in Vlaanderen”, dl. IV, 1938, pp. 22-27 & 41-48.

Waterdunen, is een oorkonde van 18 september 1290²⁴. In deze oorkonde wordt door een aantal scheidsrechters²⁵ een einde gesteld aan een geschil over novaaltieden in de streek van Kadzand, Wulpen en Oostburg tussen de bisschop, deken en kapittel van Doornik samen met het *hôpital Notre-Dame dit Comtesse* te Rijsel enerzijds en de Sint-Baafsabdij te Gent anderzijds. Door de voortdurende aangroei van land in dit kustgebied waren er inderdaad moeilijkheden gerezen betreffende de afbakening van de diverse tiendengebieden. Het eiland Koezand behoorde voor de tiendenheffing toe aan het O.L.Vrouwshospitaal (*hôpital Notre-Dame*) van Rijsel, terwijl het overgrote deel van de eilanden Wulpen en Kadzand voor de tiendenheffing toebehoorde aan de Sint-Baafsabdij van Gent²⁶. Bovendien vormde de zee-arm, de *Hedensee*, tussen Wulpen en Koezand de grens tussen de graafschappen Vlaanderen en Zeeland²⁷. Wulpen behoorde tot Vlaanderen; Koezand tot Zeeland²⁸.

De taak van de scheidsrechters bestond er in de eerste plaats in te bepalen welke gronden „oud land” waren en welke gronden „nieuw land”. Voor de gebieden, die onder het „oud land” (*terre antique*) werden gerangschikt, d.w.z. die reeds bij vorige overeenkomsten bij een bepaald tiendengebied waren ingelijfd en afgebakend, verwees men eenvoudig naar de vroeger geldende bepalingen. Voor het „nieuw land” (*terre nove*) moest men een nieuwe indeling opmaken. Ofwel voegde men sommige van deze op de zee gewonnen gebieden bij een tiendengebied, waar het aan grensde; ofwel bepaalde men dat ze onderworpen waren aan een gemeenschappelijke tiendenheffing, evenredig verdeeld over beide partijen. Om deze taak uit te voeren was men verplicht de betwiste gebieden nauwkeurig te omschrijven en te situeren, meestal ten overstaan van andere van oudsher gekende plaatsen.

Voor de ligging van Waterdunen is vooral de beschrijving van het eiland Wulpen van belang. Eerst wordt bepaald dat de gronden, die op Wulpen buiten de „hievendijch”²⁹ liggen, „nieuw land” zijn en tot de gemeenschappelijke tiendenheffing behoren³⁰. Vervolgens situeert men verschillende gebieden rondom Wulpen, die onder deze bepaling vallen, beginnend aan de zuidzijde: de grond vanaf de „hievendijch” van Wulpen in de richting

(24) RA.G., Sint-Baafsabdij, oorkonden, nr. 531 (inv., 490), 1290, sept. 18 - Uitgegeven als bijlage 1; verdere bespreking aldaar. Op het belang van deze oorkonde werd voor het eerst gewezen door Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, pp. 120 e.v.

(25) Aangesteld bij een oorkonde van 1298, 11 juli: RA.G., Sint-Baafsabdij, oorkonde nr. 528 (inv., 486).

(26) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, pp. 110-119.

(27) De *Hedensee* wordt in de oorkonde van 19 sept. 1290 vermeld als de *killa dividens Wulpia a Coezant*.

(28) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, p. 119. Om deze reden kwam Koezand in de XIVe eeuw niet voor in het Transport van Vlaanderen.

(29) „Hievendijch” is de oudste zeeverende dijk, die echter door latere inpolderingen een binnenlandse dijk kan worden (Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, p. 123).

(30) *Item arbitramur quod, quecumque terre in parrochiis habentibus hievendijch iacent non intra hievendijch et sunt nove, pertinebunt in perpetuum ad decimationem communem inter partes predictas* (A.R.A., Sint-Baafsabdij, oorkonden, 1290, sept. 18. (Cf. bijlage 1).

van Kadzand tot aan de grote kil³¹, die Wulpen van Kadzand scheidt³². Van het zuiden schuift men dan op naar het oosten van het eiland: de grond buiten de „hievendijch” van Wulpen in de richting van het eiland Koezand tot aan de kil die Wulpen van Koezand scheidt³³. Dan gaat men verder, blijkbaar meer in de richting van het noorden, en is er sprake van een gebied buiten de Wulpense „hievendijch” in de richting van een schor, dat ligt tussen Waterdunen, Koezand en Zeeland, tot aan een kleine kil. Deze kil begint aan de reeds genoemde kil tussen Koezand en Wulpen en loopt buiten de uiterste dijk van Wulpen in de richting van Waterdunen en gaat dan verder tot aan de andere zijde van Waterdunen³⁴ in de richting van de Noordzee (*mare magnum*)³⁵. Daarna handelt men over de gronden, die men aantreft vanaf de dijk in de richting van de „grote zee”, die zich uitstrekt in de richting van Schotland en Engeland, nl. de Noordzee³⁶, dus ogenschijnlijk aan de noordzijde van Wulpen. Tenslotte vermeldt men het gebied aan de westzijde van het eiland, nl. vanaf de dijk in Westende-Wulpen tot aan de zee, die zich uitstrekt in de richting van Knokke en *Scarporde*³⁷.

Aan het einde van de oorkonde wordt bepaald of zekere betwiste gebieden al dan niet binnen vaste parochiegrenzen liggen, waarbij men dan vastlegt tot welk tiendengebied ze behoren. Het gebied buiten de „hievendijch” van Wulpen in de richting van Koezand en Zeeland tot aan de kreken, die liggen tussen Wulpen en Koezand en aan de andere zijde van Waterdunen, is „nieuw land” buiten iedere gekende parochiegrens. Het wordt ondergebracht bij de gemeenschappelijke tiendenheffing³⁸, want het ligt op de grens van de tiendengebieden van Sint-Baafs en het O.L.Vrouwshospitaal. Hierop maken echter een uitzondering de polder, waarin Willem Golle woont, en de polder, die aan de andere zijde van Waterdunen ligt; deze polders zijn „oud land” en behoren tot de tienden van de Sint-Baafs-

(31) Een kil (*killa*) is een diepte of vaargeul tussen eilanden of zandbanken.

(32) *videlicet in Wulpia a hievendijch versus Cadzant usque ad maiorem killam dividenter inter terras Wulpie et terras Cadzandie* (Idem).

(33) *et ab hievendijch versus Coezant usque ad killam dividenter Wulpiam a Coezant* (Idem).

(34) *Retro*: letterlijk te vertalen als „achter”. Men ziet hier echter de hele toestand vanuit Wulpen, zodat „achter Waterdunen” in feite overeenkomt met „tot aan de andere zijde van Waterdunen”.

(35) *et a hievendijch versus scor, quod jacet inter Waterdunes et Coezant et Zelandiam, usque ad killam parvam, que a killa dividente Coezant a Wulpia incipit et protenditur extra ultimum dicum de Wulpia versus Waterdunes et transit retro Waterdunes versus mare magnum* (Idem).

(36) *et ab dico versus mare magnum, quod extenditur versus Scotiam et Angliam* (Idem).

(37) *et ab dico in Westende Wulpie usque ad mare, quod extenditur versus Knokke et versus Scarporde* (Idem).

(38) *Item arbitramur de terris jacentibus extra hievendijch in Wulpia versus Coezant et versus Zelandiam usque ad crecas predictas, inter Wulpiam et Coezant et retro Waterdunes, quod omnes sunt terre nove non contente intra certos limites alicuius certe parrochie vel aliquarum certarum parrochiarum et pertinebunt ad communem decimationem in perpetuum inter partes predictas* (Idem).

abdij³⁹, blijkbaar omdat ze vroeger gerekend werden bij het tiendengebied van Wulpen. Het schor echter, dat buiten de kreek aan de andere zijde van Waterdunen ligt in de richting van Koezand, Zeeland en de Noordzee, met alle huidige en toekomstige aanwassen, is „nieuw” land buiten iedere gekende parochiegrens. Het wordt gevoegd bij de tienden van het O.L.Vrouwshospitaal⁴⁰, dus blijkbaar het tiendengebied Koezand.

Wanneer we deze gegevens nu samenbrengen en projekerden op de voortreffelijke kaart, die M.K.E. Gottschalk samenstelde voor dit gebied ca. 1300⁴¹, dan komen we tot de volgende bevindingen. Bij de eerste beschrijving van Wulpen ging men systematisch tewerk: vanuit het zuiden van het eiland (nl. tegenover Kadzand) ging men naar het oosten (nl. tegenover Koezand), vervolgens naar het noorden (nl. aan de „grote zee” alias de Noordzee in de richting van Schotland en Engeland), tenslotte naar het westen (nl. tegenover Knokke en Scarporde). Tussen het oosten en het noorden handelt men over Waterdunen, dus ogenschijnlijk aan de noordoostzijde van Wulpen. Waterdunen ligt wel degelijk op een eiland: er is sprake van een kleine kil, die begint in de kil tussen Wulpen en Koezand (nl. de *Hedensee*), in de richting van Waterdunen loopt (vanuit Wulpen gezien) vóór de uiterste dijk van Wulpen, rond Waterdunen draait om zo in de Noordzee te kunnen uitmonden. Aan de andere zijde is er sprake van een schor tussen Waterdunen en Koezand en in de richting van Zeeland en van krekken aan de andere zijde van Waterdunen (vanuit Wulpen gezien). Dus mag men besluiten dat aan de westzijde het eiland Waterdunen van Wulpen gescheiden was door een kleine kil, aan de noordzijde uitzicht had op de Noordzee en aan de oostzijde gescheiden was van Koezand door schorren en krekken. Aan de zuidzijde moet bijgevolg Waterdunen gelegen hebben tussen de splitsing van de *Hedensee* in een kleine kil naar het noordwesten (cfr. supra) en de voortzetting van de *Hedensee* naar het noordoosten^{42 43}.

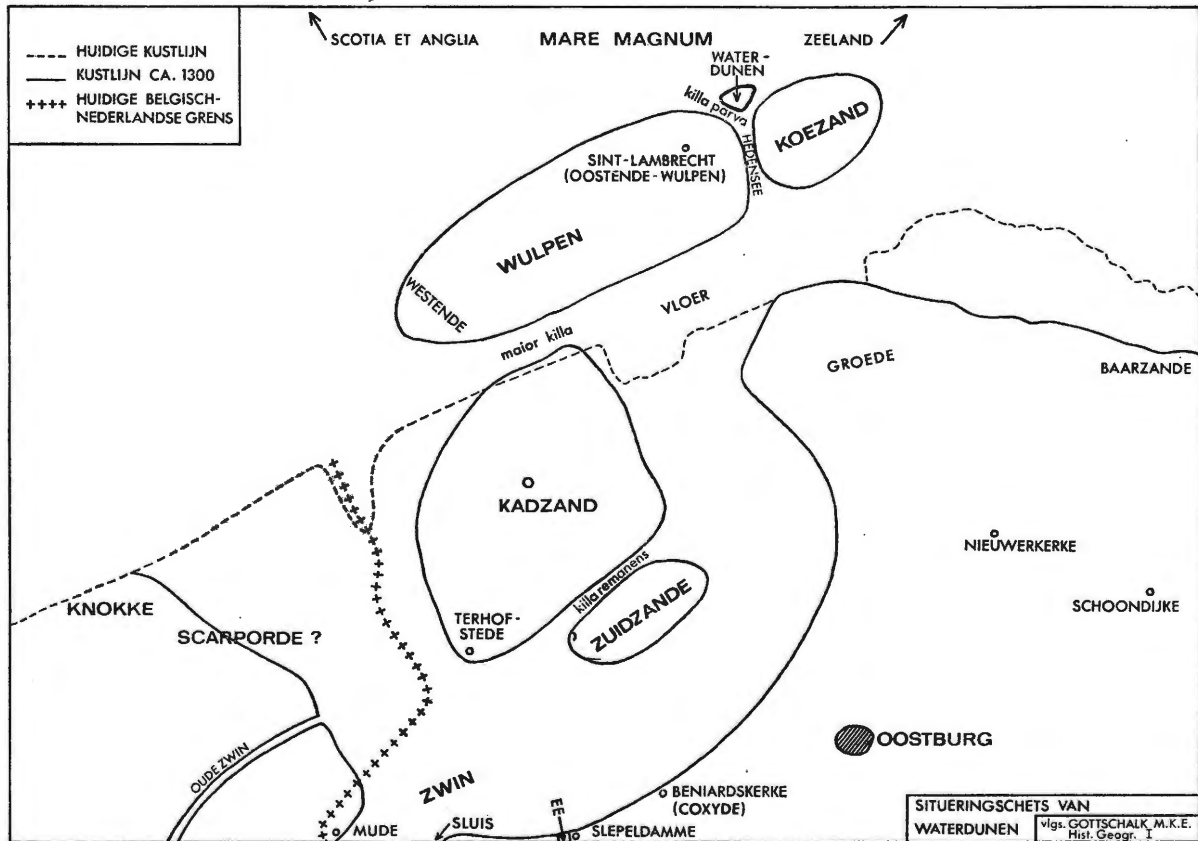
(39) *exceptis terris iacentibus in polro, in quo moratur Willermus dictus Golle, et in polro, qui iacet retro Waterdunes, que sunt terre antique et ideo pertinebunt in perpetuum tantummodo ad decimationem predictorum abbatis et conventus (Idem).*

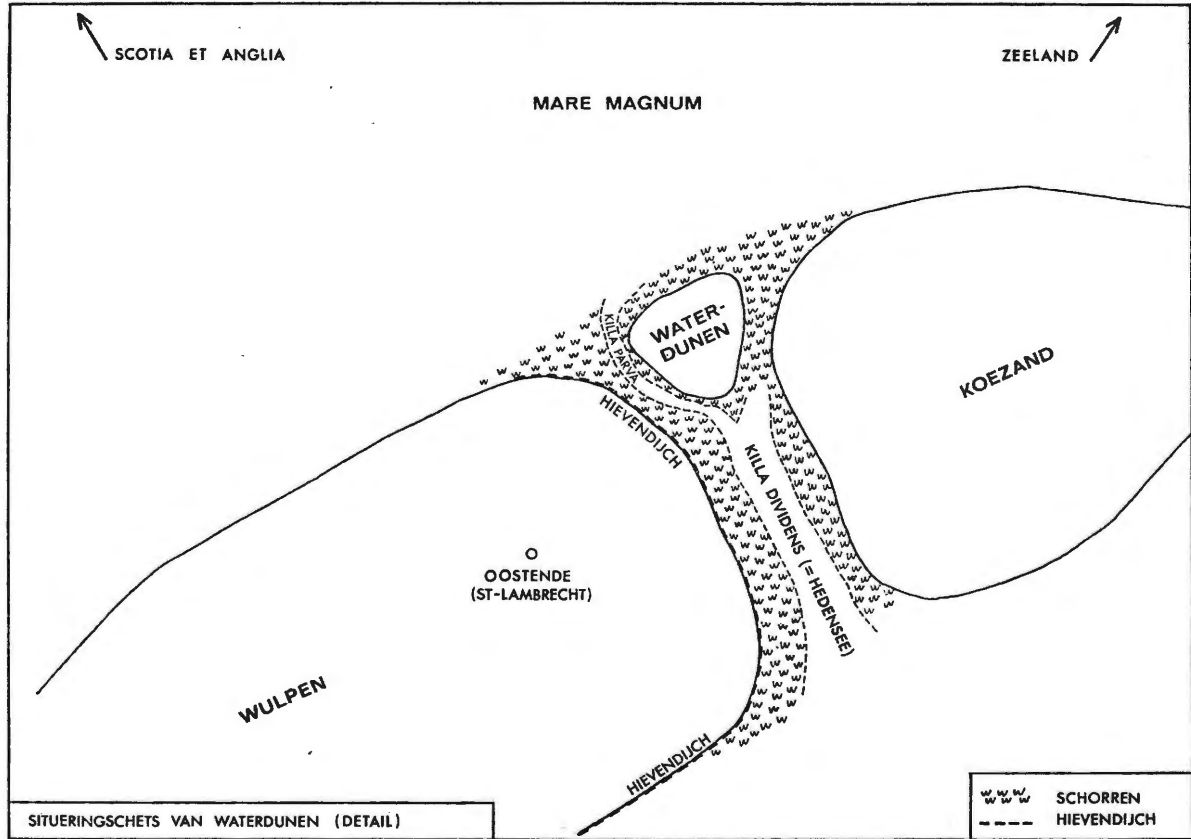
(40) *Item arbitramur quod totum scor, quod iacet extra predictam crecam retro Waterdunes versus Coezant et Zelandiam et versus mare magnum cum omnibus accrescentiis eius presentibus et futuris, est terra nova non contenta intra certos limites alicuius certe parrochie aut aliquarum certarum parrochiarum, et quod pertinebit in perpetuum solummodo et insolidum ad decimationem dictorum episcopi et capituli Tornacensis et magistri, fratrum et sororum (Idem).*

(41) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, dl. I, kaart van westelijk Zeeuws-Vlaanderen.

(42) Ook hier kan Waterdunen toen niet verbonden geweest zijn met een ander eiland, vermits men spreekt van de grond *buiten* de hievendijch van Wulpen in de richting van een schor dat lag tussen Waterdunen en Koezand en in de richting van Zeeland: dus vanuit de oostzijde van Wulpen zag men naar het noordoosten (= Zeeland) een schor tussen Waterdunen en Koezand (cf. voetnoot 34).

(43) De scheiding tussen Koezand en Waterdunen moet beschouwd worden als de voortzetting van de *Hedensee* tussen Wulpen en Koezand, vermits Waterdunen tot Vlaanderen werd gerekend en Koezand tot Zeeland (cf. Transport.).

DE SITUERING VAN WATERDUNEN IN DE TIJD

Over het ontstaan van het eiland Waterdunen is niets positiefs gekend. Geen enkele bron vermeldt ons een gegeven over de opkomst van deze plaats. Derhalve kunnen we slechts door de algemene evolutie van dit kustgebied na te gaan enig licht brengen in dit probleem. Voordat er sprake is van Waterdunen bestonden er immers reeds verschillende eilanden in het kustgebied aan de uitmonding van de *Sincfal* of het Zwin.

Bij de Duinkerke-II-transgressie (IVe-VIe eeuw) ontstond in het gebied ten NO. van Brugge een grote inham, die *Sincfal* en later het Zwin werd geheten. Misschien werd door de verschillende armen van de *Sincfal* een eiland, dat later Wulpen werd geheten, van de rest van de kust afgesneden. Volgens verschillende *vitae* zou de heilige Willibrord in 690 op Wulpen gepredikt hebben, voordat hij verder naar Walcheren trok ⁴⁴. De Noormannen zouden eveneens Wulpen een tijd bezet hebben in de IXe eeuw ⁴⁵. Volgens K. De Flou wordt Wulpen de eerst maal vermeld in 961 ⁴⁶; volgens M. Gyseling dateert de eerste authentieke vermelding van 1050 ⁴⁷. In 1110 treft men op Wulpen een kapel aan en bij de Duinkerke-III-B-transgressie (1127-1163) werd Wulpen slechts gedeeltelijk overstromd ⁴⁸, waarna het op korte tijd weer werd drooggelegd en steeds meer uitbreiding nam. In de XIIIe eeuw waren er op Wulpen zelfs vier parochies, wat op een relatief grote omvang en bevolking wijst ⁴⁹.

Kadzand duikt in de bronnen voor het eerst op ca. 1111-1115. De naam wijst op de oudste inpolderingen van schorren bij middel van *kaden* of kleine dijken en dus ook op menselijke bewoning. Het is dus wel mogelijk dat dit eiland reeds enige tijd bestond als onbedijkte opwas in de monding van het Zwin. In de XIIe en XIIIe eeuw nam Kadzand een grote territoriale uitbreiding door de inpoldering van nieuwe schorren en aanwasen; nochtans moet de bewoning er minder dicht geweest zijn, vermits er slechts één parochiekerk was ⁵⁰.

Rond deze twee oudere eilanden ontstonden vanaf het einde van de XIIe en in de XIIIe eeuw nog verscheidene andere eilanden. De oorzaak van het opduiken van eilanden uit de zee in deze periode kan men gemakkelijk afleiden uit de regressie van de zee na het einde van Duinkerke-III-B-transgressie ⁵¹. Zo ontstond ten Z. van Kadzand het eiland Zuidzande, dat slechts voor de eerste maal vermeld werd in de hoger genoemde oorkonde van

(44) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, pp. 15-16.

(45) Ibidem, p. 18.

(46) De Flou K., *Woordenboek der Toponymie*, dl. XVII, kol. 821.

(47) Gyseling M., *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, 2 dln., s.l., 1960; dl. II, p. 1092.

(48) Verhulst A., *Historische geografie van de Vlaamse kustvlakte tot omstreeks 1200*, in: „Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlanden”, dl. XIV, 1959, pp. 1-37; pp. 19 e.v. & p. 31.

(49) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, pp. 115 e.v.

(50) Ibidem, pp. 21-22 & 110-115. — Gyseling M., *o.c.*, p. 547. — De Flou K., *o.c.*, VI, kol. 1074.

(51) Verhulst A., *Hist. Geogr.*, partim.

1290, doch meer dan waarschijnlijk teruggaat tot het einde van de XIIIe eeuw⁵². Aan de oostzijde van Wulpen ontstond er een ander eiland, Koezand, dat aldus voor de eerste maal genoemd werd in 1237. Toen schonk Johanna, gravin van Vlaanderen, een onbedijkte opwas met deze naam aan het O.L.Vrouwshospitaal van Rijsel om het te bedijken. In 1237 bestond Koezand dus reeds een tijd, maar was blijkbaar nog niet bewoond. De bedijking gebeurde vanaf 1243⁵³. Ondertussen had Willem, graaf van Holland en Zeeland, dit eiland opgeëist als zijnde een onderdeel van Zeeland. Immers vanaf 1167 werd als zuidergrens van Zeeland vastgesteld de *Hedensee*, die oorspronkelijk waarschijnlijk een deel van de monding van de Honte omvatte ten O. en NO. van Wulpen. In 1167 bevond er zich daar dus nog een ongerepte watervlakte, vermits er geen enkel probleem naar voren werd gebracht bij de afbakening. Toen Koezand uit de zee opgerezen was, werd de naam *Hedensee* beperkt tot de zeearm tussen dit eiland en Wulpen. Hierop beriep de graaf van Zeeland zich om zijn aanspraken te doen gelden⁵⁴. In een lijst van horigen (ca. 1220) van de Sint-Baafsabdij is er sprake van een *insula de Pulchro Campo* of het eiland Schoneveld, vermoedelijk in de omgeving van Koezand⁵⁵.

In dezelfde omstandigheden als de eilanden Zuidzande, Koezand, Schoneveld en de andere tijdelijke eilandjes in de monding van de Honte, moet ook het eiland Waterdunen in de XIIIe eeuw uit de zee gegroeid zijn. Volgens K. De Flou wordt Waterdunen voor de eerste maal vermeld in 1252⁵⁶. Deze bewering berust echter op een verkeerde interpretatie. Hij verwijst voor deze datum immers naar een verhandeling van J.H. Van Dale over het reglement en de tollën op de scheepvaart op het Zwin⁵⁷. Dit reglement is het gevolg van een oorkonde van 1252, uitgaande van Margareta, gravin van Vlaanderen, en haar zoon Gwijde, en die een toltarief bevatte voor de handelaars uit het Keizerrijk en voor andere instellingen. Deze oorkonde was in het Latijn gesteld⁵⁸. In 1368 vertaalde en bewerkte een tollenaar uit Sluis, Denijs Royer, die reeds 22 jaren dienst had gedaan, deze oorkonde in het Vlaams. Hij voegde er talrijke bepalingen en tabellen aan toe uit zijn eigen rijke ondervinding; bovendien gaf hij de lijsten van abdijen en steden, die tolvrijdom genoten.

(52) Zie bijlage 1. — Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, p. 38.

(53) A.D.N., Arch. Hôpital Notre-Dame dit Comtesse, nr. 4: *jactum quemdam maris, qui vocatur Koesant, infra terminos Flandrie versus Zelandiam*. — Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, p. 116.

(54) *Ibidem*, pp. 119-120.

(55) Serrure C.P., *Cartulaire de Saint-Bavon à Gand (655-1255)*, Gent, s.d. (1836-1840), p. 107, nr. 137. — Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, pp. 124-125.

(56) De Flou K., *o.c.*, XVII, kol. 48.

(57) Van Dale J.H., *Reglement voor de scheepvaart en de heffing der tollën op het Zwin van den jare 1252, ontdekt in de archiven van Sluis*, in: „Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen, verzameld door H.Q. Janssen en J.H. Van Dale”, dl. V, Middelburg, 1860, p. 1 e.v.

(58) Twee originele ekspedities zijn bewaard in archieven van Keulen en Lübeck, en een kopie in een cartularium van Hamburg. — Ed. in dl. II, pp. 444-455 van: Warnkönig L.A. - Gheldolf A.E., *Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques jusqu'à l'année 1305*, 5 dln., Brussel, 1835-1865.

In deze lijsten komt Waterdunen ook voor⁵⁹. Nu heeft K. De Flou gemeend dat deze lijsten eveneens uit 1252 stamden. Bij de oorspronkelijk Latijnse ekspedities komt echter geen enkele lijst van steden en abdijen voor. We mogen dus besluiten dat deze lijsten van tolvrije abdijen en steden, waaronder Waterdunen, rond het midden van de XIVe eeuw vaste vorm hebben gekregen en in 1368 op schrift werden gesteld en niet uit 1252 dateren.

G.P. Roos doet Waterdunen opklimmen tot 1270⁶⁰. Op wat deze datum berust, hebben we niet kunnen achterhalen.

De oudste met zekerheid te bepalen datum voor Waterdunen is 1290. In dit jaar wordt *Waterdunes* verscheidene malen vermeld in de reeds meer-malen vernoemde oorkonde voor de Sint-Baafsabdij en het O.L.Vrouwshospitaal⁶¹. Er wordt ook een polder genoemd die, vanuit Wulpen gezien, aan de andere zijde van Waterdunen lag en blijkbaar toch op hetzelfde eiland. Deze polder wordt gerangschikt als zijnde „oud land” (*terra antiqua*). Hieruit blijkt duidelijk dat Waterdunen reeds een tijd vóór 1290 door de mens moet ingenomen zijn, vermits er in 1290 reeds sprake is van „oud land” en voltooid inpolderingen.

In 1299 wordt *Waterdunen* voor de eerste maal betiteld als stad in een fragment van een baljuwsrekening van Aardenburg⁶². Inderdaad eerder in de zogenaamde *Inventaire de Pierre d'Estampes* komt Waterdunen nergens voor in de lijsten van Vlaamse steden, die bepaalde overeenkomsten bijtreden, lopend over de periode 1226-1278⁶³.

Uit het eerste decennium van de XIVe eeuw zijn verschillende repartitie-tabellen van allerlei belastingen tot ons gekomen. Hierin wordt Waterdunen steeds vermeld samen met de andere „smalle” steden in het Brugse Vrije: in 1307, *Waterdune*⁶⁴; ca. 1307, de stad *Waterdune*⁶⁵; in 1308,

(59) Ed.: Van Dale J.H., *o.c.*, pp. 22-72, volgens een dokument in het stadsarchief van Sluis.

(60) Roos G.P., *o.c.*, p. 168.

(61) Zie bijlage 1 en voetnoten (35), (38), (39), (40).

(62) Stadsarchief Brugge. — Ed.: Gilliodts-Van Severen L., *Coutumes, petites villes*, dl. I, p. 93: *En le vile de Waterdunen, de mellee* (= twist, oproer, gevecht): *Hanneman III*; *Alers Orloghe XII s.*; *Pieres Walgherlinc III s.*; *Bauduin Rose XV s.*; *Margrie, veve Wautier le Neveu X s.*

(63) Archives Nationales te Parijs. — Ed. Warnkönig L.A. - Geldolf A.E., *o.c.*, III, pp. 326-352.

(64) *Chest li grans taille le roy des cent mille lb. de boine monnoie, le quel on doit payer a ceste prochaine Toussaint ki vient l'an M.CCC et VII, et de le taille des XVI^m lb. de rente de boine mounnoie, et des XXX^m lb. del don monseigneur de Flandres, de feule monnoie ... Chest l'estimations ke les petites villes dou teroir de Bruges doivent payer, cascune son avenant, d'endroit le somme ki est dedens cest rolle escrit sour eaus en commun ... Waterdune pour le taille le roy XL lb. Item pour le rente VII lb. XII s. Item pour le don monseigneur XIII lb. VI s.* (R.A.G., Oorkonden van de Graven van Vlaanderen, Wyffels, nr. 475 & Gaillard nr. 573. — Ed.: De Limburg-Stirum Th., *Codex Diplomaticus Flandriae inde ab anno 1296 ad usque 1327*, 2 dln., Brugge, 1879-1889; dl. II, nr. 223, pp. 64-70).

(65) *Le vile de Waterdune doit paiier pour trois cens lb. et a paiiet pour le roy et pour les florins et nient pour les autres* (R.A.G., O.G.VI., Wyffels, nr. 491).

Waterdune ⁶⁶; tweemaal *Waterdune* ca. 1308 ⁶⁷.

Waterdunen komt eveneens voor in een rekening van de Brugse vloot; hierbij verneemt men dat er in 1316 boden gezonden werden van Waterdunen naar Brugge en Sluis ⁶⁸.

In 1322 roept de baljuw van *Waterdunen* al diegenen op, die aanspraak maken op rechten op *Clene Cadsand*, om te Kortrijk te verschijnen voor de graaf van Vlaanderen en hun rechten te verdedigen tegen de graaf van Namen ⁶⁹. In een rol van belastingen, die de Vlamingen de koning van Frankrijk verschuldigd waren door vroegere vredesverdragen, komt *Waterdune* voor met een bedrag van 557 £. De betalingen, in deze rol opgetekend, lopen over de periode 1306 - 1324 ⁷⁰. Deze rol werd dus afgesloten in 1324 of kort erna. Eveneens ca. 1324 krijgt de tabel van de Transportbelasting haar definitieve vorm ⁷¹. *Waterdune* betaalde per jaar in deze Transportbelasting een aandeel van 4 £ par. op een totaal van ongeveer 8.000 £ par. ⁷². In een oorkonde van 1329, waarbij het interdikt over een aantal

(66) *Ce sont li denier ke li pais de Flandres doit à monseigneur del don ke on lui fist pour son voiage faire à Biauvais apres cest mi aoust l'an M.CCC et VIII ... Les petites villes dou tieroir de Bruges c'est asavoir ... Waterdune V lb. XIII s.* (R.A.G., O.G.VI., Gaillard, nr. 570. — Ed.: De Limburg-Stirum Th., *Codex*, II, nr. 235, pp. 92-94).

(67) 1° *Che sont li denier qui li pays de Flandre a donnet à monseigneur de Flandre pour son voyage que il doit faire en Franche à maintenant ... Che sont les peities ville dou tieroir de Bruges estimées sour chaschune se partie de le somme ki est misse sour elles toutes ensamble, siscomme desus apert ... Waterdune IX lb. X s.* (R.A.G., O.G.VI., Gaillard, nr. 572 — Ed.: De Limburg-Stirum Th., *Codex*, II, nr. 231, pp. 87-89). — 2° *C'est cou ke les petites viles dou terroir de Bruges doivent pour le taille des sondoiers ... Waterdune X lb. XVII s.* (R.A.G., O.G.VI., Gaillard, nr. 571 — Ed.: Idem, nr. 232, p. 90).

(68) f° 26 v°: *Hute ygeven ten vlotte bi Claise van Scathille in goeder paye ... Enen bode ysent van Waterdunen te Brughe, X s. ... Ghildolve den Deken, van teringhen ende sciphueren, dat hi ghesent was van Waterdunen ter Sluis tot Janne van den Poele, XVI s.* (Ed.: p. 312 van Gilliodts-Van Severen, L., *La marine militaire de Bruges au XIVE siècle*, in: „La Flandre, revue des monuments d'histoire et d'antiquités”, dl. XII, 1881, pp. 291-318).

(69) R.A.G., O.G.VI., St-Genois, nr. 1394 (1322, 13 juni): *Wie Jan fs. Gherolfs Clais fs. Wouter, miins heren man van Vlaendren ... dat wi gheroupen waren bi Pauwel Beniard, baeljou van Waterdunen, over een ghebod te doene van alle denghenen die hem recht vermaten an Clene Cadsand, te wesene te Corterike vor min here van Vlaendren te Corterike jegben den grave van Namen.* — Men zou hieruit kunnen afleiden dat *Clene Cadsand* misschien het eilandje was, waarop Waterdunen lag (Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, p. 124).

(70) S.A.B., Charters, nr. 308. Beschrijving, zie dl. I, pp. 352-354 van Gilliodts-Van Severen L., *Inventaire des Archives de la ville de Bruges. Section première. Inventaire des Chartes. Première série, treizième au seizième siècle*, 6 dln. + inl. + tafels, Brugge, 1871-1885.

(71) Buntinx W., *Het Transport van Vlaanderen (1305-1517). Bijdrage tot de geschiedenis van de financiële instellingen van het graafschap Vlaanderen.* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Fac. Lett. & Wijsb., Rijksuniversiteit Gent), 2 dln., 1965; dl. I, p. 90.

(72) De oudste teksttraditie van deze Transporttabel dateert van 1331 (R.A.G., Staten van Vlaanderen, nr. 1349, f° 1 - cfr. infra). Latere tradities zijn van ca. 1357 (R.A.G., Fonds Gent, nr. 171, f° 23 - 23 v° — Ed.: De Limburg-Stirum Th., *Codex*, II, nr. 253, pp. 141-143); einde XIVE eeuw (S.A.G., Charters, serie 93 bis, nr. 6, f° 43 v° - 44); ca. 1397 (S.A.B., Roodenbouc, f° 116) en nog verschillende latere kopieën. — Zie ook Buntinx W., *o.c.*, II, pp. 296-305.

Vlaamse steden en kasselrijen door Filips VI van Valois, koning van Frankrijk, werd opgeheven, werd *Waterdune* bij de onderwerping samen met Aardenburg, Sluis, Mude, Monnikerede en Hoeke vertegenwoordigd door een zekere Woubert Douleven ⁷³.

In 1332 werd er onder Vane Guy, ontvanger van Vlaanderen, een register samengesteld, waarin de afrekening werd opgetekend van de Transportbelasting, de „taille” van de vrede van Arques, de „taille” van Sint-Andries (-bij-Brugge) en de „nieuwe rente”. Dit register werd later nog aangevuld onder de volgende ontvanger van Vlaanderen, Nicolas Guidouche, tot augustus 1336 ⁷⁴. Bij de aanvang van dit register staan de repartitietabellen van deze onderscheiden belastingen. *Waterdune* komt er driemaal in voor, nl. in de Transportbelasting, bij de „taille” voor de vrede van Arques en bij de „taille” van Sint-Andries ⁷⁵. Bij de afrekening van deze belastingen staat de stad *Waterdune* eveneens vermeld. Voor het transport liep de rekening over de periode 1308-1331 en bedroeg 96 £ par. (= 24 x 4). De betaling geschiedde in 1332 of 1333, vermits de som betaald was aan Nicolas Guidouche bij zijn eerste rekening. Voor de vrede van Arques was het aandeel van Waterdunen 25 £ 2 s. 11 d. par. op een totaal van 34.000 £ par. lopend over de periode 1326-1333. De betaling ervan was geschied aan Donato Peruzzi, ontvanger van Vlaanderen in 1327. Voor de „taille” van Sint-Andries was het aandeel van Waterdunen 191 £ 5 d. par. op een totaal van 66.000 £ par., eveneens lopend over de periode van 1326 - 1333. Hiervan werd de rekening voorgelegd aan Hugo Maes, burgemeester van Waterdunen, aan Gijs Hallinc, schepen, en aan Jaquemon Scolemestre op 7 mei 1331 of 1332. Aan Vane Guy, dus in de loop van 1331 of 1332, werden er 48 £ betaald; aan Nicolas Guidouche, dus in de loop van 1332 of 1333 of kort erna, eenmaal 95 £ 7 d. en een tweede maal 48 £ 5 d. ⁷⁶.

In de percentsgewijze algemene Transportrepartitie, afgeleid uit de Transportbelasting om als verdelingsbasis te dienen voor andere directe belastingen, komt *Waterdune* eveneens voor met een kwote van 12 d. of 1 s. op een totaal van 100 £ voor heel Vlaanderen. Deze repartitie moet blijkbaar ontstaan zijn in het tweede kwart van de XIVe eeuw ⁷⁷.

Het oudste leenboek van de Burg van Brugge vernoemt een leen van 200 $\frac{2}{3}$ gemet bij *Waterdunes*, afhankelijk van een leen op Wulpen. Dit leenboek wordt gesitueerd in de eerste helft van de XIVe eeuw. Er zijn

(73) SA.B., Charters, nr. 329 (1329, 8 jan., n.s.). — A.N. Parijs, J. 569, 12b^{is}.

(74) RA.G., St. VI., nr. 1349. Besproken bij Buntinx W., *o.c.*, II, pp. 296-299. — Blockmans F.L., *Le contrôle par le Prince des comptes urbains en Flandre et en Brabant au moyen âge*, in: „Financiën en boekhouding der steden van de XIIIe tot de XVIe eeuw. Internationaal Colloquium, 6 à 9-IX-1962, Handelingen”, pp. 287-340 (Pro Civitate, Historische uitgaven, nr. 7, 1964); pp. 315-316.

(75) RA.G., St. VI., nr. 1349, f° 1 - 1 v°.

(76) Ibidem, f° 70 - 70 v°. Zie uitgave als bijlage 2.

(77) De oudste teksttraditie ervan komt voor in het Memoriaal van Simon de Rikelike (1323-1336), f° 2 v° - 3 (RA.B. — Ed.: De Smet J., *o.c.*, pp. 143-146). Deze tabel is echter van een andere hand dan het grootste deel van het Memoriaal. — Latere tradities vindt men o.a. in RA.G., Fonds Gent, nr. 171, f° 23 - 23 v° (ca. 1357); idem, nr. 5, f° 33 - 34 v° (ca. 1375); SA.G., Charters, serie 93 b^{is}, nr. 6, f° 43 v° - 44 (ca. 1390) en verschillende latere kopieën.

echter talrijke namen en zelfs hele posten geschrapt en andere bijgevoegd; want dit leenboek schijnt lange tijd in gebruik geweest te zijn en het moest bijgevolg voortdurend aangepast worden ⁷⁸. De post, waarin Waterdunen voorkomt, is naast talrijke schrappingen en bijvoegingen van namen ten slotte helemaal met een schuin-vertikale streep doorgehaald ⁷⁹. Dit wijst erop dat dit leen op een bepaald ogenblik, waarschijnlijk dus in de tweede helft van de XIVe eeuw, weggevallen is.

We hebben reeds hoger aangestipt dat Denijs Royer, een tollenaar uit Sluis, in 1368 een Vlaamse bewerking op schrift stelde van het reglement van de tol op het Zwin, uitgevaardigd in 1252 door Margareta en haar zoon Gwijde, graaf van Vlaanderen. Bij dit tolreglement werden verschillende lijsten gevoegd van tolvrije abdijen en steden. Hierin wordt *Waterdunen* telkens vernoemd ⁸⁰. Dat deze lijsten in 1368 opgetekend werden, beduidt echter nog niet dat ze de toestand van het ogenblik juist weergaven. Immers deze Vlaamse bewerking van het tolreglement is opgetekend door Denijs Royer na 22 jaar in functie te zijn geweest als tollenaar. Het is dus in zekere zin een samenvatting van zijn ervaring tot dan toe, zonder een verslag te willen geven van een toestand op een bepaald ogenblik ⁸¹.

Na enkele jaren stilzwijgen duikt Waterdunen weer op in een dokument, nogmaals een Transportrekening. Deze keer wordt *Waterdunnes* bestempeld als sedert lange tijd ten onder gegaan en verdronken. Inderdaad in een rekening van de Transportontvangt van 1381 verklaart de ontvanger-generaal van Vlaanderen, Hendrik Lippin, dat men van de inwoners van Waterdunen niets ontvangen had, omdat ze sedert lange tijd verdwenen waren ⁸². Ongeveer hetzelfde meldt ons de volgende ontvanger-generaal, Jacob van Screyhem, voor de ontvangst van 1386 met de bepaling niets ontvangen te hebben van Waterdunen omdat het sedert lang verzwolgen was door de zee ⁸³. In dezelfde zin spreken ook de latere rekeningen.

Bij de hervorming van de procentuele Transportrepartitie in 1408 wordt *Waterdunen* definitief geschrapt en aangezien als voor altijd verloren. Het komt immers voor bij de lijst van de steden, die voorgoed opgehouden hebben te bestaan ⁸⁴.

(78) Het volgende leenboek dateert eerst van 1435 (R.A.B.).

(79) A.R.A., Rekenkamer, nr. 45925, f° 39. Zie uitgave als bijlage 3.

(80) Stadsarchief Sluis. — Ed.: Van Dale J.H., o.c., pp. 22-72: (p. 47) *Dit zijn die steden die toolnevry zijn ende hare poorters ... Waterdunen.* — (p. 62) *Dit sijn diegone die toolnevry sijn in sgraven toolne van Vlaendren ten Damme ... Waterdunen.* — (p. 72) *Dit sijn die vrie stede van Vlaendren ... Waterdunen.* — Zie verder ook de voetnoten (57) en (59).

(81) Dat het dokument, waarvan sprake, niet ineens en systematisch is opgesteld, ziet men duidelijk aan de structuur, nl. dat er talrijke herhalingen zijn van gelijke bepalingen met een andere terminologie. De samenstelling ervan laat overigens duidelijk blijken dat het accumulatief gegroeid is.

(82) A.R.A., Rekenkamer, nr. 47.045, f° 2 v°: *Ceux de Waterdunnes, qui en doivent par an IIII lb., nient, car ce sont perdissés de long tamps.*

(83) Idem, nr. 47.046, f° 2 v°: *Des habitans de Waterdunnes de IIII lb., qu'il en doivent chascun an audit jour. Il sont noyé de la mer de long tamps; pour ce neant. (in margine) Il est ainsi ou compte precedent.*

(84) R.A.B., Brugse Vrije, charters, nr. 279 („Transportrol”), § 7, blad 5: *Eerst up de steden ende paertijen, die al verdronken zijn van der zee ende verloren teeu-*

Volgens M.K.E. Gottschalk zou Waterdunen ten onder gegaan zijn bij de grote overstroming in de winter van 1375-1376. Dit zou, volgens deze auteur, af te leiden zijn uit het feit dat Waterdunen in 1402 in een rekening van de ontvanger-generaal van Vlaanderen samen met Langaardenburg en Watervliet vernoemd wordt als plaatsen, die sedert lange tijd verdronken zijn. Van deze laatste twee plaatsen weet men met zekerheid dat ze in 1375/76 vergingen⁸⁵. Wanneer we nochtans de hoger vernoemde rekeningen van 1381 en 1386 aanhalen, blijkt het dat Waterdunen toen reeds meer betaalde omdat het *sedert lange tijd* vergaan was⁸⁶, terwijl bij de posten van Langaardenburg en Roeselare (-bij-Aardenburg) eenvoudig vermeld staat dat deze verdronken zijn zonder aanduiding van een tijdsperiode⁸⁷. We weten dat Langaardenburg en Roeselare in 1375-1376 verdwenen zijn. Voor de auteurs van de rekeningen van 1381 en 1386 moet dit bijgevolg nog duidelijk in hun geheugen liggen. Voor Waterdunen echter vond men het nodig er een onderscheid en verduidelijking aan toe te voegen. De stad Waterdunen is waarschijnlijk dus door de zee verzwolgen vóór Langaardenburg en Roeselare, dus vóór 1375/76 en wel „lang” ervoor. Wat men onder de bepaling „lange tijd” verston, is moeilijk uit te maken. Misschien heeft de ondergang van Waterdunen plaatsgegrepen bij de reeks grote overstromingen van 1356/57⁸⁸. We mogen derhalve aannemen dat Waterdunen als stad in de zee verdwenen is in het derde kwart van de XIVe eeuw, minder dan een eeuw nadat het uit dezelfde zee gegroeid was.

De naam Waterdunen ging nog niet tot de geschiedenis behoren. In 1444 wordt er in een register van de ontvangst van de „regetten” van Damme⁸⁹ gehandeld over een schor in *Waterdune*⁹⁰. Hieruit kan men afleiden dat er toen in het gebied van het vroegere Waterdunen nieuwe aanslibbingen gebeurden. In 1458 is er sprake van de kerk van *Waterdunen*. Want in augustus van dat jaar duidde de kerkmeester van de parochiekerk

wighen daghen zonder die weder te vercrighene in toecommenden tiden ... Item, Waterdunen, dat plach te gheldene in transporte IIII lb., quam up thondert XII d., ne sal niet betalen als boven. — Ed.: 1° Priem F.-Delepierre O., *Précis analytique des documents que renferme le dépôt des Archives de la Flandre-Occidentale à Bruges. IIe série*, 9 dln., Brugge, 1843-1858; dl. VI, pp. 139-182. — 2° Gilliodts-Van Severen L., *Inventaire*, dl. IV, pp. 19-30. — 3° Een modern-kritische uitgave zal door ons eertlang gepubliceerd worden bij de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, Handelingen.

(85) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, p. 192.

(86) Zie voetnoten (82) en (83).

(87) Bij de posten Langaardenburg en Roeselare: *nient receu, car il sont noyet* (A.R.A., Rekenkamer, nr. 47.045, f° 2 v°) & *il sont noyé par la mer et pour ce neant* (Idem, nr. 47.046, f° 2 v°).

(88) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, pp. 152-161.

(89) *Reget* (uit het mlat. *rejectus* en het ofr. *reget*): een terrein verkregen door aanwas of aanslibbing; verder nog: een onbebouwd terrein, dat niet beploegd, niet in leen of in cijns uitgegeven was en geen eigendom was, dus een stuk onbeheerde grond. Bijgevolg hoorde het *de iure* aan de landsvorst toe. Dikwijls bedoelde men met *reget* ook een rente of een cijns op zo'n stuk woeste grond, waarvan de inkomsten dan steeds aan de landsvorst toekwamen.

(90) A.R.A., Rekenkamer, nr. 45.317, f° 1 & 11 v°: *In Waterdune. Stevenin de Brabandere over tscor, es nu de vijfste jaerscare, ghaet IX iaer: III lb. par.*

van Waterdunen een „sterfelijke laat” aan in verband met de renten op Koezand, die toekwamen aan het O.L.Vrouwshospitaal⁹¹. Dit is de eerste maal dat er gesproken wordt van Waterdunen als kerkelijke omschrijving. Het is nochtans waarschijnlijk dat een stadje, dat hoger aangeslagen was dan andere „smalle” steden, een parochiekerk heeft gehad; er is echter geen enkel bewijs voorhanden uit de XIVE eeuw. Op het ogenblik dat Waterdunen als stad reeds een eeuw verdwenen was, duikt de naam weer op als een kerkelijke omschrijving, zeer waarschijnlijk op een andere plaats dan de voormalige stad. Dit is echter een verschijnsel dat in kustgebieden na overstromingen meermalen is voorgekomen. Zo lagen de woonkernen van Schoondijke, IJzendijke, Sint-Margriete en Oostmanskerke, die na de laat-middeleeuwse transgressie heropgericht werden, helemaal niet op de plaatsen, die vóór de overstromingen deze naam droegen. Bij het droogleggen van een overstroomd gebied keek men immers uit naar de meest geschikte en veilige plaats van het ogenblik om er zich te vestigen. De naam diepte men soms op uit de herinnering en overlevering, zonder acht te slaan op de vroegere ligging. Een dergelijk verschijnsel moet zich voorgedaan hebben met de XVe-eeuwse parochie Waterdunen. Ze bestreek waarschijnlijk het noordoostelijk gedeelte van de aaneengegroeide resten van de eilanden Wulpen en Koezand⁹², die meestal met de naam Wulpen zonder meer werden aangeduid.

In een griffierol of ferieboek (1457 - 1467) van de vierschaar van het Proosse (= proostdij Sint-Donaas te Brugge) spreekt men van de *prochie Wulpen dict Waterdune*. Aan de andere zijde bemerkt men dat er op het eiland Wulpen ook nog een andere parochie bestond met name Sint-Lambrechts of het vroegere Oostende-Wulpen⁹³, dat in de tweede helft van de XVe eeuw misschien de zuidwestelijke zijde van het eiland Wulpen-Koezand omvatte, vermits de vroegere westwaarts gelegen parochies van Wulpen allen in de zee verdwenen waren⁹⁴. In 1482 duiden twee kerkmeesters van de parochiekerk van *Waterdunen* opnieuw een „sterfelijke laat” aan voor de renten van het O.L.Vrouwshospitaal van Rijsel⁹⁵. In 1488 echter neemt een burger van Brugge, Jan de Hond, voor 40 jaar van voornoemd hospitaal in pacht op het eiland Koezand in de parochie *Waterdunes* een schor, dat dagelijks door de zee overstroomd wordt, met de verplichting het in te dijken⁹⁶. In 1504 geeft hetzelfde hospitaal verschillende schorren, dagelijks overstroomd door de zee in de parochie *Waterdunes* op het „eiland” Koezand, in pacht voor 29 jaar aan Charles Vandehallewyn, heer van Le Bienvenue, met de verplichting ze op zijn kosten te be-

(91) A.D.N., Hôpital Notre-Dame dit Comtesse, nr. 639 (1458, 7 aug.).

(92) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, II, p. 76.

(93) R.A.B., Proostdij van Sint-Donaas, nr. 1508, f° 73 v°. — Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, II, pp. 76-77. — Gilliodts-Van Severen L., *Coutumes petites villes*, II, p. 5.

(94) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, I, p. 209 & II, p. 5, 35 & 76. — De parochie Wulpen zonder meer gelijk stellen met Sint-Lambrechts, is niet zo zeker. Uit voetnoot (93) blijkt dat men hiermee ook de parochie Waterdunen kon bedoelen.

(95) A.D.N., Hôpital Notre-Dame, nr. 729 (1482, 20 mei).

(96) Idem, nr. 764 (1488, 14 aug.); bij *Waterdunes : et flotte journellement la mer*.

dijken *selon l'exigence des périls de la mer*⁹⁷. In 1510 wordt door dit hospitaal nog eens een schor verpacht op het „eiland” Koezand in de parochie *Waterdunes*, ditmaal voor 36 jaar aan Jacques Masurel en Nicolas Goethals uit Kaprijke, eveneens met de verplichting het te bedijken *à l'encontre et selon l'exigence des périls de la mer*⁹⁸.

Uit het voorgaande kan men afleiden dat er van de parochie Waterdunen tussen 1482 en 1488 een groot gedeelte zoniet geheel moet overstroomd zijn, waarschijnlijk bij de stormvloed van 1483⁹⁹. Achteraf heeft men dan getracht de overstroomde gebieden te herdijken. Na 1510 houden de vermeldingen hiervan op. Blijkbaar heeft men toen alle pogingen tot nieuwe bedijkingen in Waterdunen opgegeven en deze voormalige parochie voor altijd aan de zee overgelaten.

BELANG VAN WATERDUNEN ALS STAD

Aangaande de instellingen en bestuursvormen van Waterdunen zijn de gegevens uit de bronnen bijna onbestaande. Vermits deze stad bij verschillende onderhandelingen, overeenkomsten en belastingen steeds tot de „smalle” steden uit het Brugse Vrije werd gerekend, zouden we kunnen veronderstellen dat haar instellingen in grote lijnen overeenkomen met die van de andere „smalle” steden, temeer daar ze ook gegroeid is in een periode, waarin de meeste van deze steden hun eerste privileges en vrijheidsoorkonden ontvingen (2e helft XIIIe eeuw)¹⁰⁰.

Slechts enkele vaststaande gegevens zijn tot ons gekomen. In 1299 had Waterdunen blijkbaar nog geen eigen baljuw, vermits de baljuw van Aardenburg er optrad¹⁰¹. Maar in 1322 is er sprake van een baljuw van Waterdunen met name Pauwel Beniard¹⁰². Eenmaal wordt er eveneens gesproken van burgemeester en schepenen; nl. bij de afrekening van de „taille” van Sint-Andries wordt Hugo Maes vernoemd als burgemeester van Waterdunen en Gijs Hallinc als schepen¹⁰³.

Waterdunen komt bij de Transportrepartitie voor in de tabel van het algemeen Transport, wat er onbetwistbaar op wijst dat het los stond van ieder kasselrijverband en als onafhankelijk behandeld werd¹⁰⁴. Ook bij de verdelingen van andere lasten stond Waterdunen buiten een of andere kasselrijdeling, in casu het Brugse Vrije¹⁰⁵. Onder de „smalle” steden was Waterdunen zeker niet de minste. Ter vergelijking geven we hier enkele kwoten uit diverse belastingsverdelingen¹⁰⁶.

(97) Idem, nr. 823 (1504, 19 juni).

(98) Idem, nr. 850 (1510, 12 maart), bevestigd in 1521, 22 okt. (nr. 938).

(99) Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, II, p. 99.

(100) Gilliodts-Van Severen L., *Coutumes petites villes*, 5 dln., partim.

(101) Zie voetnoot (62).

(102) Zie voetnoot (69).

(103) R.A.G., St. VI., nr. 1349, f° 70 v°. — Zie bijlage 2.

(104) Zie voetnoten (2), (5), (71), (72), (77).

(105) Zie voetnoten (64), (65), (66), (67), (70), (75), (76).

(106) A.: *taille le roy*, 1307 (zie voetnoot 64); B.: rente van 16.000 £, 1307 (zie idem); C.: „gift” aan de graaf, 1307 (zie idem); D.: „gift” aan de graaf voor een

	A	B	C	D	E	F	G
Waterdunen	40 £	7 £ 12 s.	14 £ 6 s.	5 £ 14 s.	9 £ 10 s.	4 £	1 s.
Hoeke	—	—	—	14 £ 6 s.	23 £ 16 s.	2 £ 10 s.	8 d.
Gistel	70 £	13 £ 6 s.	25 £ 12 s.	10 £ 4 s.	17 £	7 £	1 s. 9 d.
Greveningen	60 £	—	—	8 £ 11 s.	14 £ 5 s.	3 £ 10 s.	10 d.
Hugevliet	—	3 £ 16 s.	7 £ 4 s.	2 £ 17 s.	4 £ 15 s.	1 £	3 d.
IJzendijke	80 £	15 £	28 £ 10 s.	11 £ 16 s.	19 £ 13 s.	3 £	8 d.
Kassel	60 £	11 £	21 £	8 £ 11 s.	14 £ 5 s.	3 £	9 d.
Langaardenburg	25 £	—	—	3 £ 18 s.	6 £ 10 s.	1 £ 10 s.	4 d.
Lo	40 £	7 £ 12 s.	14 £ 11 s.	5 £ 14 s.	9 £ 10 s.	4 £	1 s.
Lombardsijde	40 £	7 £ — s.	14 £ — s.	5 £ 14 s.	9 £ 10 s.	4 £	1 s.
Mardijke	—	—	—	5 £ 14 s.	9 £ 10 s.	1 £ 10 s.	4 d.
Monnikerede	—	—	—	14 £ 6 s.	23 £ 16 s.	3 £ 10 s.	10 d.
Mude	—	—	—	14 £ 6 s.	23 £ 16 s.	2 £	6 d.
Oostende	180 £	34 £	64 £ 5 s.	25 £ 14 s.	42 £ 16 s.	6 £	1 s. 6 d.
Roeselare (-bij- Aardenburg)	40 £	5 £ 3 s.	6 £ 5 s.	5 £ 15 s.	9 £ 11 s.	2 £ 10 s.	8 d.

In deze cijfers is er een zekere evolutie en groei waar te nemen. Waterdunen werd in alle repartities meer aangeslagen dan Hugevliet en Langaardenburg, steeds even hoog als Lo en Lombardsijde, en afwisselend gelijk aan of meer dan Roeselare en Mardijke. Terwijl Waterdunen bij de repartities van 1307-1308 één van de minst gekwoteerden was, steeg het bij het Transport in het tweede kwart van de XIVe eeuw boven verschillende steden uit, die vroeger aanzienlijk hoger gekwoteerd stonden, nl. Hoeke, Greveningen, IJzendijke, Kassel, Monnikerede en Mude.

Uit het voorgaande kan men afleiden dat Waterdunen in het begin van de XIVe eeuw helemaal nog niet het relatieve belang had, dat het een 20 à 30 jaar later zou krijgen; het was bijgevolg in de eerste jaren na 1300 nog in volle expansie. Eens volgroeid had het waarschijnlijk dezelfde instellingen als de andere „smalle” steden van de omliggende gebieden, zeker een baljuw, burgemeester en schepenen. In de fiskaliteit werd het even hoog aangeslagen als steden als Lo en Lombardsijde en hoger dan een aantal andere stadjes. Bovendien waren de poorters van Waterdunen vrijgesteld van de Zwintol¹⁰⁷, wat erop wijst dat er een handelsaktiviteit bestond.

BESLUIT

Wanneer we al de hierboven besproken gegevens samenbrengen komen we tot de volgende synthese. *Waterdunen* (*Waterdune, Waterdunes, Waterdunnes*) rees in de loop van de XIIIe eeuw als een eiland uit zee, zoals er vele andere eilanden in deze periode uit de zee ontstaan waren aan de monding van de Honte. Het lag aan de noordoostzijde van Wulpen tussen Wulpen en Koezand en aan het noordelijk uiteinde van de Hedensee. Het centrale polderland van het eiland was omgeven door schorren en kreken. In 1290 wordt Waterdunen voor de eerste maal in een bron vermeld en in 1299 krijgt het de eerste keer de titel als stad.

Het werd gerekend tot de groep van de „smalle” steden in het Brugse Vrije, buiten ieder kasselrijverband, en bezat tol vrijdom op het Zwin. In de belastingsrepartities werd het hoger gekwoteerd dan een aantal andere steden. Terwijl Waterdunen in 1299 nog afhing van de baljuw van Aardenburg, spreekt men in 1322 van een baljuw van Waterdunen. Rond dezelfde tijd verschijnen er ook een burgemeester en schepen. Het stadje verdween terug in de zee bij het begin van de laat-middeleeuwse transgressie, misschien bij de stormvloed van 1356/57, zeker vóór 1376. Bij de Transporthervorming van 1408 werd het definitief opgegeven. In de XVe eeuw bestond er echter nog een kerkparochie Waterdunen aan de noordoostzijde van het eiland Wulpen-Koezand. Deze parochie overstroomde op het einde van deze eeuw insgelijks, waarschijnlijk bij de stormvloed van 1483. Na 1510 werd iedere poging tot nieuwe bedijkingen voorgoed opgegeven. Van dan af ging Waterdunen voor altijd in de geschiedenis op.

reis naar Beauvais, 1308 (zie voetnoot 66); E.: „gift” aan de graaf voor een reis naar Frankrijk, ca. 1308 (zie voetnoot 67, 1°); F.: Transportbelasting, ca. 1324 (zie voetnoten 71 & 72); G.: procentuele Transportrepartitie, ca. 1340 (zie voetnoot 77).
(107) Zie voetnoot (80).

BIJLAGEN

1.

H(enricus) de Gandavo, aartsdiaken van Doornik, Jacobus, aartsdiaken van Gent, Hugo van Oostburg, kanunnik te Doornik, Banglinus, monnik van Sint-Baafs, en Willem Cleilant, clericus, scheidsrechters in een geschil tussen de bisschop, deken en kapittel van Doornik en de meester, broeders en zusters van het Onze-Lieve-Vrouw-hospitaal te Rijsel enerzijds, en de abt en het convent van Sint-Baafs te Gent anderzijds, betreffende zekere novale tienden, bepalen, na inlassing van hun aanstellingsbrief, het aandeel van elk van beide partijen in de tegenwoordige en toekomstige novale tienden, met hun omschrijving, te Kadzand, Zuidzand, Wulpen, Koezand, Oostburg-Sint-Baafs, Beniardskerke en Hannekenswerve.

Kortrijk; 1290, september 18.

A¹ ORIGINEEL (voor uitgave gebruikt): Perkamant (hoogte: 757 + plica, 61 - breedte 604). — Zegels: 11 aanhechtingsplaatsen voorzien; 6 bewaard. Aangehecht met dubbele perkamenten staart doorheen snede in de plica. Beschrijving (van links naar rechts): 1° klein ovaal zegel in bruine was (beschadigd); adelaar naar links kijkend; legende: [S. HU]GONIS DE OS[T]BURG[H...]. — 2° klein ovaal zegel in donkerbruine was (licht beschadigd); lelie; legende: [S. B]ANGLINI [MON]AC[HI] S. BAVONI[S]. — 3° klein rond zegel in donkerbruine was; plantenstengel; legende: S.WILL[ERMI] CLEILANT. — 4° groot ovaal zegel in donkerbruine was (licht beschadigd); bisschopsfiguur met mijter en staf en aan weerszijden een lelie; legende: [S.] MICH[A]ELIS DEI [GRATIA] TORNACENSIS EP[ISCOPI]; tegenzegel: gemijterd hoofd met staf, en legende: S. MICHAELIS TORN. EPISCOPI. — 5° groot ovaal zegel in bruine was (zwaar beschadigd); vage persoonsfiguur; legende: [...] ECCLE[SIE ...]; tegenzegel: figuur met kruis. — 6° groot ovaal zegel in bruine was (fragment); persoonsfiguur (abt?) met staf en boek; legende: [...]S ABB[...]; tegenzegel: staf en lelie.

Bij deze oorkonde is geïnfixeerd de oorkonde, waarbij Michael, bisschop van Doornik, zijn goedkeuring hecht aan onderhavige oorkonde (1290, 26 september).

Op de rug (van boven naar onder): hand s. XVIII: „Sententia arbitralis lata per Tornacenses et Gandavenses archidiaconos inter episcopum, decanum et capitulum Tornacense ac magistrum, fratres et sorores hospitalis beatae Mariae Insulensis iuxta Aulam ex una et abbatem ac conventum Sancti Bavonis Gandavensis ex altera super iure decimarum novalium in terris et locis in quibus dicti abbas et conventus dicebant se habere ius patronatus versus Catsandt, Wulpen, Ostburch, etc., de anno

1290 — N° 105 — Casse 23 N 3." — 2° hand s. XIV:
„Concordia super decimis novalium”.

RA.G., Sint-Baafs, oorkonden, nr. 531 (nr.
in voorlopige inventaris: 490).

A² ORIGINEEL: Perkament, 1 zegel.

A.D.N., Hôpital Notre-Dame dit Comtesse,
nr. 135.

B AFSCHRIFT s. XIV: Cartularium Sint-Baafsabdij (perkament),
f° 157-159, onder de rubriek: „Arbitrium de decimis in Cad-
zant et locis circumvicinis, CCCXIX” naar A¹.

RA.G., Bisdóm Gent, reeks R, nr. 1.

Universis presentes litteras inspecturis, magistri H. de Gandavo Tornacensis, Jacobus Gandensis archidiaconi, et Hugo de *Ostburgh* canonicus ecclesie Tornacensis, dominus Banglinus monachus monasterii Sancti Bavonis Gandensis et magister Willermus dictus *Cleilant* clericus, salutem in Domino sempiternam.

Noverit universitas vestra quod cum inter reverendum predictum dominum Tornacensem episcopum, venerabiles viros decanum et capitulum ecclesie Tornacensis, magistrum, fratres et sorores hospitalis beate Marie Insulensis iuxta Aulam ex una parte et religiosos viros abbatem et conventum predicti monasterii Sancti Bavonis ex altera parte, super quibusdam decimis novalium orta esset materia questionis et lis, cum non modicis partium laboribus et expensis diutius agitata timeretur etiam verisimiliter, ne super decimis futurorum novalium inter dictas partes nova suscitaretur litis materia sumptuose, tandem bonorum virorum interveniente consilio dicte partes pro bono pacis super premissis et super omnibus presentibus et futuris decimis novalium presentium et futurorum in dyocesi Tornacensi in terris et locis, in quibus dicti abbas et conventus dicebant se ius habere patronatus, et in terris et locis vicinis seu adiacentibus, de quibus inter partes predictas controversia erat vel fore timebatur, et super fructibus eorum et expensis litis seu litium necnon et super expensis faciendis in causa seu negotio arbitrari et super accessoriiis eorundem in nos compromiserunt sub modis et formis contentis in instrumento compromissi sigillis partium sigillato, cuius tenor sequitur in hec verba. (*)

Nos igitur, onere compromissi huiusmodi in nos suscepto, auditis partium petitionibus et responsionibus ad easdem receptis in animas ipsarum partium a suis procuratoribus, super hiis, super quibus iurandum erat, prestitis iuramentis, informatione recepta tam per inspectionem locorum, de quibus age-

(*) Op deze plaats werd een afschrift ingelast van de aanstellingsoorkonde van de scheidsrechters (Origineel: RA.G., Sint-Baafs, oorkonden, 1289, 11 juli).

batur, que propriis oculis subiecimus, quam per confessiones partium, per depositiones etiam testium coram predictis iudicibus (b) productorum et aliorum, quos partes predictae coram nobis produxerunt, quos iuratos diligenter audivimus et examinavimus et fama et vulgi opinione adminiculum presentibus auditis, que partes dicere et proponere voluerunt coram nobis, et omnibus rite actis, prout fieri poterat et debebat secundum denorem (c) eiusdem compromissi, die demum ad audiendum sententiam nostram arbitralem sive sententias nostras arbitrales, dictam compositionem vel ordinationem, dicta (d) compositiones vel ordinationes nostras coram nobis assignata ad sabbatum post Exaltationem Sancte Crucis anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo¹, ipsa die partibus predictis per suos procuratores coram nobis comparentibus et sententiam arbitralem dictum (e) compositionem vel ordinationem, sententias arbitrales dicta compositiones vel ordinationes nostras super premissis ferri, dici et fieri petentibus, nos tractatu inter nos habito, volentes quod nostra pronuntiatio vires et effectum habeat meliori modo quo valere potest habito respectu ad compromissum predictum sententiando, arbitrando, componendo vel ordinando super premissis de quibus in nos est compromissum. De consilio proborum dicimus, pronuntiamus et declaramus et arbitramur in modum qui sequitur.

Videlicet quod omnes antiquae decime, quas huc usque predicti abbas et conventus de Sancto Bavone² percipere consueverunt sive intra certos limites certe parochie seu certarum parrochiarum sive non intra, et etiam decime novales presentes, quas recipere consueverunt de terris iam cultis, et future que recipiende sunt de terris non cultis usque in presens sed in futurum colendis intra certos limites certe parochie seu certarum parrochiarum ad predictos abbatem et conventum de Sancto Bavone solummodo et insolidum pertinebunt in perpetuum. Item arbitramur quod omnes decime novales presentes, quas usque in presens recipere consueverunt abbas et conventus predicti de terris iam cultis, et similiter future, que recipiende sunt in futurum de terris nondum cultis sed in futurum colendis, non ratur certos limites certe parochie seu certarum parrochiarum, quantum se extendit patronatus illorum, per medietates dividuntur in perpetuum inter dictos abbatem et conventum ex una parte, episcopum et capitulum Tornacensem, fratres et sorores hospitalis Sancte Marie Insulensis iuxta Aulam³ ex altera. Item arbitramur quod omnes decimas novales, quas abbas et conventus predicti non intra certos limites certe parochie seu certarum parrochiarum extra loca predicta perceperunt, per se vel nuntios suos aut censuarios a tempore petitionis edite ipsis abbati et conventui predictis a predictis episcopo et capitulo, fratribus et sororibus coram iudicibus delegatis restituere pro medietate te-

(b) *Onleesbaar woord.*

(c) *Sic.*

(d) *Sic ; bedoeld wordt dictas.*

(e) *Sic ; bedoeld wordt dictam.*

(1) 1290, 16 september.

(2) *conventus de Sancto Bavone, Sint-Baafsabdij te Gent.*

(3) *hospitales Sancte Marie Insulensis iuxta Aulam, Onze-Lieve-Vrouw-hospitaal te Rijsel, alias hôpital Notre-Dame dit Comtesse.*

nentur eisdem. Item arbitramur nullam octo parrochiarum, quarum quinque site sunt in insulis maris, una scilicet in *Cadzant*⁴ et quatuor in *Wulpia*⁵, videlicet *Ostende Wlpie*, *Avenkerke*, *Remboudorp*, *Westende Wulpie*⁶; et tres site sunt iuxta mare, videlicet Sancti Bavonis in *Ostburgh*⁷, *Beniardskerke*⁸, *Hanekinerwerve*⁹ versus mare et versus partes illas, per quas solebat aliquando currere mare, esse aliquibus certis limitibus inclusam nisi forte limites illi certi sint dici, qui dicuntur *bievendijch*¹⁰, protensi versus mare aut versus partes illas, in quibus aliquando fluxit mare extra dicum, qui dicitur *bievendijch* infra quem ecclesie habentes *bievendijch* sive site sint in insulis maris sive iuxta mare, primo creduntur fuisse fundate mari fluente exterius versus dicum, qui dicitur *bievendijch*, quem arbitramur certum limitem parrochie et parrochiarum, in quibus iacet *bievendijch*. Item arbitramur quod, quecumque terre iacent intra *bievendijch* in parrochiis habentibus *bievendijch*, sive sint nove sive veteres sive aliquando exculte sive nondum exculte, omnes pertinebunt in perpetuum insolidum ad decimationem abbatis et conventus Sancti Bavonis. Item arbitramur quod, quecumque terre in parrochiis habentibus *bievendijch* iacent non intra *bievendijch* et sunt nove, pertinebunt in perpetuum ad decimationem communem inter partes predictas, videlicet in *Wulpia a bievendijch* versus *Cadzant* usque ad maiorem *killam*¹¹ dividentem inter terras *Wulpie* et terras *Cadzandie*, et ab *bievendijch* versus *Coezant*¹² usque ad *killam* dividentem¹³ *Wulpiam* a *Coezant*, et a *bievendijch* versus *scor*, quod jacet inter *Waterdunes*¹⁴ et *Coezant* et *Zelandiam*¹⁵, usque ad *killam* parvam, que a *killam* dividente *Coezant* a *Wulpia* incipit et protenditur extra ultimum dicum de *Wulpia* versus *Waterdunes* et transit retro *Waterdunes* versus mare magnum¹⁶, et ab dico versus mare magnum quod extenditur versus *Scotiam* et *Angliam*¹⁷, et ab dico in *Westende Wulpie* usque ad mare quod extenditur versus *Knocke*¹⁸ et versus

(4) *Cadzant*, Kadzand, eertijds eiland, thans gemeente (Ned., Zeeland, Z.VI.). — Zie Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, partim.

(5) *Wulpia*, Wulpen, eertijds eiland ten N. van Kadzand. — Zie, idem.

(6) *Ostende Wlpie*, *Avenkerke*, *Remboudorp*, *Westende Wulpie*, resp. Oostende-Wulpen alias Sint-Lambrechts, (Vern)avenkerke alias Briele, Remboudsdorp en Westende-Wulpen alias Sint-Precatuskerke: de vier parochies van het eiland Wulpen ca. 1300. — Zie, idem.

(7) *Sancti Bavonis in Ostburgh*, Oostburg-Sint-Baafs, parochie in en rond Oostburg (Ned., Zeeland, Z.VI.).

(8) *Beniardskerke*, Beniardskerke alias Coxyde, eertijds haven en dorp aan het Zwin, tussen Sluis en Oostburg (Ned., Zeeland, Z.VI.), in 1404 verdrongen.

(9) *Hanekinerwerve*, Hannekenswerve, tegenwoordig de plaats Draaibrug, ten NW. van Aardenburg (Ned., Zeeland, Z.VI.).

(10) *bievendijch*, zie p. 5, voetnoot 29.

(11) *killam*, kil. zie p. 6, voetnoot 31.

(12) *Coezant*, Koezand, eertijds (XIIIe-XIVe eeuw) eiland ten O. van Wulpen, daarna één geworden met Wulpen (XVe eeuw), tenslotte verdrongen (cf. Gottschalk, *Hist. Geogr.*, partim.).

(13) *killam dividentem*, bedoeld wordt hier de *Hedensee* (Zie p. 6).

(14) *Waterdunes*, Waterdunen (cf. supra, partim).

(15) *Zelandiam*, Zeeland (Ned.).

(16) *mare magnum*, de Noordzee.

(17) *Scotiam et Angliam*, Schotland en Engeland.

(18) *Knocke*, Knokke (gem., W.VI., knt. Brugge).

Scarporde ¹⁹. Item arbitramur quod omnes jactus sive accrementa, que in futurum ad terram de *Wulpia* versus mare magnum, extensum versus *Scotiam* et *Angliam*, et similiter versus mare extensum versus *Knocke* et *Scarporde* sic fient ut non indigeant dicatione per novum dicum versus *Wulpia* sed solummodo versus mare, pertinebunt in perpetuum ad communem decimationem inter partes predictas, exceptis sexaginta mensuris in frontibus de *Avenkerke* et *Ostende Sancti Lamberti* ²⁰ extra dicum versus mare, infra quos omnes terre proventure sive per crementum sive per acrementum solummodo et insolidum pertinebunt perpetuo ad decimationem abbatis et conventus predictorum. Item arbitramur quod omnes jactus maris constituentes in dictis partibus maris insulam separatam aut insulas separatas, distantem aut distantes per medium cursus maris, valentis portare naves onustas in medio fluxu et in medio refluxu inter dictas insulas et *Wulpiam*, sic ut dicta insula vel dicte insule indigeant dicatione per novum dicum, undique insula talis et insule tales perpetuo pertinebunt solummodo et insolidum ad decimationem episcopi et capituli Tornacensis, magistri, fratrum et sororum hospitalis beate Marie Insulensis iuxta Aulam, quemadmodum in presens insula de *Coezant* pertinet insolidum ad decimationem eorumdem. Item arbitramur quod omnes decime novalis proventure in accremento terre de *Cadzant* versus *Mudam* ²¹, versus *Hanekinerwerve*, versus *Beniardskerke* et versus parrochiam Sancti Bavonis in *Ostburgh*, sic quod non indigeat accrementum tale dicatione per novum dicum versus terram cui accrescit sed solummodo versus mare et versus *Mudam* et parrochias predictas, in perpetuum pertinebit ad decimationem abbatis et conventus predictorum solummodo et insolidum et hac virtute compositionis habite super terras de *Cadzant* dudum inter partes predictas. Tale enim accrementum arbitramur appellari in dicta compositione accrementum terre de *Cadzant* et censerì nomine insule vel terre de *Cadzant*. Item arbitramur quod, si per iactum maris contingat crescere insulam novam vel insulas novas inter *Cadzant* et *Mudam* in mari et similiter inter *Cadzant* et dictas tres parrochias in parte opposita mari sitas, que distat vel que distant a terra secundum predictum modum et indigeat vel indigeant dicatione nova, undique illa insula vel ille insule in perpetuum pertinebunt ad decimationem communem inter partes predictas. Et per hunc modum etiam arbitramur quod tota insula de *Zuitzant* ²², prout extendit se in presens circumquaque et extendit in futurum, in perpetuum pertinebit ad decimationem communem partium earumdem, ita quod, si medium inter dictam insulam et *Cadzant* contingat in futurum exsicari in toto vel in parte, killa remanens in medio post recessum maris erit limes inter decimationem terre de *Cadzant*, que insolidum pertinet ad dictos abbatem et conventum, et decimationem terre de *Zuitzant*, que pertinet ad decimationem communem inter partes predictas. Consimili modo arbitramur etiam quod, si aliqua alia nova insula vel alique alie nove

(19) *Scarporde*, eertijds plaats ergens ten O. of ZO. van Knokke.

(20) *Ostende Sancti Lamberti*, Oostende-Wulpen alias Sint-Lambrechts (cf. supra).

(21) *Mudam*, (Sint-Anna-ter-)Muiden, eertijds havenstad aan het Zwin tegenover Sluis, tegenwoordig een wijk van Sluis (Ned., Zeeland, Z.VI.).

(22) *Zuitzant*, Zuidzande, eertijds een eiland, thans een dorp ten ZO. van Kadzand (Ned., Zeeland, Z.VI.).

insule oriatur vel oriantur inter *Cadzant* et *Mudam* seu inter *Cadzant* et alias tres parrochias dictas, si contingat exsiccari inter illam insulam vel illas insulas et *Cadzant* seu inter illam insulam vel insulas et dictas tres parrochias vel duas vel alteram illarum, killa remanens erit limes decimationum inter *Cadzant* et insulam illam vel insulas illas; consimili modo in dictas parrochias tres et dictam insulam vel insulas. Item arbitramur quod, quicquid continget accrescere fronti parrochie de *Beniardskerke* versus *Cadzant* usque ad sexaginta mensuras terre, pertinebit solummodo ad decimationem predictorum abbatis et conventus perpetuo en insolidum tanquam existens intra certos limites illius parrochie. Item arbitramur quod, quicquid continget accrescere frontibus parrochiarum de *Hanekinewerve* et Sancti *Bavonis* in *Ostburgh* et similiter de *Ostende Wulpie* versus mare, quod currit inter illas parrochias et *Cadzant*, in perpetuum pertinebit ad decimationem communem inter partes predictas. Item arbitramur quod polrus dicatus ultimo inter *Slepeldam*²³ et *Sluse*²⁴ terra antiqua est. Et quia ignoramus parrochiam de *Hanekinewerve* habere dicum, qui vocatur *hievendijch*, arbitramur terras contentas infra dictum polrum versus *Laepscore*²⁵ et versus *Heyle*²⁶ et versus *Hanekinewerve*, quatinus se extendit personatus abbatis et conventus Sancti *Bavonis*, esse terram antiquam. Et similiter arbitramur quod polrus, in quo sita est grangia Sancti *Bavonis*²⁷, terra antiqua est. Et similiter arbitramur quod pars polri salsi²⁸, que excedit polrum comitisse²⁹ et polrum grangie versus mare, terra antiqua est et quod pertinebit idcirco in perpetuum iste terre solummodo et insolidum ad decimationem abbatis et conventus predictorum. Pars autem residua polri salsi contenta videlicet inter polrum grangie et polrum comitisse, prout se extendit usque ad patronatum Sancti *Petri*³⁰, et similiter totus polrus, qui dicitur polrus comitisse, arbitramur quod terre nove sunt et non contente intra certos limites certe parrochie aut certarum parrochiarum et quod pertinebunt ad communem decimationem partium predictorum in perpetuum. De terris autem jacentibus extra *hievendijch* in *Wulpia* versus *Cadzant* usque ad crecam predictam inter *Cadzant* et *Wulpia*, sive sint exculte aliquando sive non, arbitramur quod omnes sunt terre nove et quod idcirco pertinebunt in perpetuum ad communem decimationem inter partes predictas, exceptis dumtaxat terris contentis in polro domini *Henrici* de *Zekervliet* et polro qui dicitur *Rascardi* et polro qui dicitur *Zoetemins*³¹, que sunt terre antique et ideo pertinebunt insolidum perpetuo et decimationem predictorum abbatis et conventus. Item arbitramur de terris jacentibus extra *hievendijch* in *Wulpia* versus *Coezant*

(23) *Slepeldam*, Slepeldamme, plaats ten NW. van Aardenburg, eertijds aan de monding van de Ee in het Zwin, tussen Sluis en Oostburg (Gottschalk M.K.E., *Hist. Geogr.*, partim).

(24) *Sluse*, Sluis (gem., Ned., Zeeland, Z.VI.).

(25) *Laepscore*, Lapscheure (gem., W.VI., knt. Brugge).

(26) *Heyle*, Heile, dorp ten ZW. van Aardenburg (Ned., Zeeland, Z.VI.).

(27) *polrus, grangia*, Oudepolder, ten W. van Groede (Ned., Zeeland, Z.VI.).

(28) *polri salsi*, Zoutenpolder, ten NW. van Groede.

(29) *polrum comitisse*, 's Gravenpolder, ten NW. van Groede.

(30) *Sancti Petri*, Sint-Pietersabdij te Gent.

(31) *polro domini Henrici de Zekervliet, polro ... Rascardi, polro ... Zoetemins*, polders aan de zuidzijde van het eiland Wulpen.

et versus *Zelandiam* usque ad crecas predictas inter *Wulpiam* et *Coezant* et retro *Waterdunes*, quod omnes sunt terre nove non contente intra certos limites alicuius certe parrochie vel aliquarum certarum parrochiarum et pertinebunt ad communem decimationem in perpetuum inter partes predictas exceptis terris iacentibus in polro in quo moratur Willermus dictus *Golle* et in polro qui iacet retro *Waterdunes*³², que sunt terre antique et ideo pertinebunt in perpetuum tantummodo ad decimationem predictorum abbatis et conventus. Item arbitramur quod totum *scor*, quod iacet extra predictam crecam retro *Waterdunes* versus *Coezant* et *Zelandiam* et versus mare magnum, cum omnibus accrescentiis eius presentibus et futuris est terra nova non contenta intra certos limites alicuius certe parrochie aut aliquarum certarum parrochiarum et quod pertinebit in perpetuum solummodo et insolidum ad decimationem dictorum episcopi et capituli Tornacensis et magistri, fratrum et sororum. Item arbitramur de terris iacentibus in *Wulpia* versus mare magnum et versus *Knockke* (f) et *Scarport*, sique sint, quod sunt terre nove non contente certis limitibus alicuius certe parrochie seu certarum parrochiarum et quod idcirco pertinebunt in perpetuum ad communem decimationem inter partes predictas. Item quia abbas et conventus predicti, ut arbitramur, vexaverunt minus iuste et absque probabili causa predictos episcopum et suos consortes in processu cause ad probandum videlicet quod polri et terre, de quibus declaratio facta est in actis, site erant in dyocesi Tornacensi et extra castellaniam Curtracensem³³ et extra *Wasiam*³⁴ et extra parrochiam de *Capric*³⁵ et de *Eclo Sancti Vincentii*³⁶ et de *Eclo Sancti Egidii*³⁷, condemnamus eosdem in quadraginta libras turonenses parti adverse reddendas. Ceteras autem expensas in lite factas hinc inde a partibus coram iudicibus delegatis tam in causa principali quam in causa appellationis et etiam coram nobis in causa arbitrarij recompensamus, in hoc predictis viris religiosis abbati et conventui monasterii Sancti Bavonis Gandensis condescendentes, quemadmodum eisdem jam supra in pluribus articulis arbitrii nostri condescendimus in favorem religionis iniungentes partibus sub pena in compromisso contenta, quod infra festum beati Remigii proximo venturum³⁸ presenti arbitrio nostro sigilla sua apponant vel apponi procurent, supplicantes reverendo patri episcopo Tornacensi quod presens nostrum arbitrium sua pontificali auctoritate velit confirmare. Iniungimus autem (g) quod fructus, restituendos episcopo et consortibus eius a parte adversa, infra festum Nativitatis beati Johannis

(f) *Sic.*(g) *Gevolgd door partibus, doorstreept.*(32) *polro ... Willermus ... Golle, polro ... retro Waterdunes*, polders in de nabijheid van Waterdunen.(33) *castellaniam Curtracensem*, kasselrij Kortrijk, omschrijving in het graafschap Vlaanderen.(34) *Wasiam*, (Land van) Waas, omschrijving in het graafschap Vlaanderen.(35) *Capric*, Kaprijke (gem., O.Vl., hfpl. knt.).(36) *Eclo Sancti Vincentii*, Eeklo (gem., O.Vl., hfpl. knt.).(37) *Eclo Sancti Egidii*, Lembeke (gem., O.Vl., knt. Kaprijke).

(38) 1290, 1 oktober.

Baptiste proximo venturum³⁹ restituantur, nisi steterit per episcopum et eius consortes ne infra dictum tempus dicte terre mensurentur et fructus earum iusto precio estimentur per ad hoc electos aut eligendos a partibus.

Datum et actum in Curtraco anno Domini millesimo CC^o nonagesimo feria secunda post Exaltationem Sancte Crucis.

Et nos, magister H. Tornacensis et J. Gandensis in ecclesia Tornacensi archidiaconus et Hugo de *Ostburgh* dicte ecclesie canonicus necnon dominus Banghelinus monachus monasterii Sancti Bavonis predicti et magister Willemus dictus *Cleilant* clericus in testimonium premissorum sigilla nostra presentibus litteris duximus apponenda.

Nos etiam M., Dei gratia Tornacensis episcopus, decanus et capitulum Tornacense, magister, fratres et sorores hospitalis beate Marie Insulensis iuxta Aulam, et nos etiam abbas et conventus Sancti Bavonis Gandensis predicti dictam pronuntiationem seu dictum seu arbitrium, prout prolatum est, in omnibus et per omnia laudamus et approbamus; et predictis omnibus et singulis nostrum assensum libere impertimur, promittentes quod contra premissa vel aliquod premissorum per nos vel per alium non veniemus in futurum.

In cuius rei testimonium et munimen sigilla nostra presentibus litteris duximus appendenda.

Datum anno et die predictis.

(39) 1291, 24. juni.

2.

Register, waarin de afrekeningen werden opgetekend van het Transport, de „taille” voor de vrede van Arques en de „taille” van Sint-Andries, en dit voor elke „vrije” stad en kasselrij afzonderlijk, evenals voor de „habitanten” van het Land van Waas en het Land van Beveren; partim: Waterdunen.

1332 - 1336.

Papieren boekhoudingsregister (98 f^o) in een perkamenten band; dikwijls gebruikt door Italiaanse financiers; formaat: 415 op 155; dik papier met het watermerk: langwerpige kruis, dat 2 cirkels snijdt, vertikaal boven elkaar.

Het gehele register is geschreven met dezelfde hand. Het grootste gedeelte in een bruine inkt (gaande tot het midden van 1332); latere aanvullingen in een meer donkere inkt (midden 1332 - 1336).

Het grootste gedeelte van het register loopt over de periodes toen Vane Guy en Nicolas Guidouche ontvangers van Vlaanderen waren. Het schijnt samengesteld te zijn ten behoeve van Pierre de Douay, *maistre des comptes* van de graaf (1329 - 1349).

Titel op de achterzijde van de kaft (gelijktijdige hand):

„Comptes des villes et chastelleries de Flandres pour mestre Pierre de Douay”.

RA.G., Staten van Vlaanderen, nr. 1349.

f° 70

Waterdune

Le ville de Waterdune, doit pour le transport de Lile¹, Douay² et Bethune³ pour le noel l'an VIII jusques au mars l'an XXXI, c'est par XXIII ans, chascun an III lb., montent LXXXXVI lb. Paiiet à Nicolas, receveur⁴, par sen premier compte. Comptet. (a)

f° 70 v°

Waterdune

Le ville de Waterdune doit pour le pais d'Arque⁵ pour leur porcion des XXXIII^m lb. par., XXV lb. II s. XI d. à paiier à VIII ans, c'est chascun an III lb. II s. XI d. ob. Et commença li premiers paiemens au noel l'an XXVI. (b)

Encore doivent il pour le pais de Saint Andriu⁶, pour leur porcion des LXVI^m lb. par., CLXXXI lb. V d. à paiier à VIII ans, c'est chascun an XXIII lb. XVII s. VI d. ob. Et commença li premiers paiemens au noel l'an XXVI. (c)

Somme qu'il doivent II^c XVI lb. III s. III d. (d)

De che paiiet par le conte Donat⁷ en rabat de che qu'il doivent pour leur porcion de le pais d'Arque, XXV lb. II s. XI d. (e)

Comptet à Hugue fs. Maes, borchmestre de le dite ville, à Ghijs Hallinc, eschevin, et à Jaquemon Scolemestre, le VIIe jour de may⁸ et aussi ont il comptet du transport.

De che paiiet à Vane, receveur⁹: XLVIII lb., comptet.

Item à Nicolas, receveur, par sen premier compte, III^{xx} XV lb. VII d., comptet.

Ensi doivent XLVIII lb. V d., paiiet à Nicolas par sen premier compte, comptet. (f)

(a) Paiiet ... comptet : *in meer donkere inkt* (= aanvulling).

(b) *Gevolgd door* : montent les VI années XVIII lb. XVII s. IX d., *doorstreept*.

(c) *Gevolgd door* montent les VI années CXLIII lb. V s. III d., *doorstreept*.

(d) Somme ... III d. : *in meer donkere inkt* (= aanvulling).

(e) *Gevolgd door* : Ensi demeure qu'il doivent CXXXVII lb. XVII s. I d., *doorstreept*.

(f) De che paiiet ... comptet : *in meer donkere inkt* (= aanvulling).

(1) *Lile*, Rijsel (fr. Lille), stad (Fr., dep. Nord, hfpl. dep.).

(2) *Douay*, Dowai (fr. Douai), stad (Fr. dep. Nord, hfpl. arr.).

(3) *Bethune*, Béthune, stad (Fr., dep. Pas-de-Calais, hfpl. arr.).

(4) *Nicolas*, Nicolas Guidouche, ontvanger van Vlaanderen (1332-1336).

(5) *Arque*, Arques, gem. (Fr., dep. Pas-de-Calais, arr. Saint-Omer, knt. Saint-Omer-sud).

(6) *Saint-Andriu*, Sint-Andries (-bij-Brugge) (W.VI., knt. Brugge).

(7) *Donat*, Donato Perruzzi, ontvanger van Vlaanderen (1327).

(8) 7 mei 1331 of 1332.

(9) *Vane, receveur*, Vane Guy, ontvanger van Vlaanderen (1332).

3.

Leenboek van de Burg van Brugge, partim Waterdunen.
z.d. (eerste helft XIVE eeuw).

Papieren register; s. XIV in. met latere aanvullingen, verbeteringen en doorhalingen.

A.R.A., Rekenkamer, nr. 45925.

- f° 39 Will[aume] f. (a) Jans fs. Gherolfs (b) ¹ van Oestende ² (c) tient en fief XXVIII m[esures] de terre gisant en Wulpen et si tient on de luy CC m[esures] et le II paers de mesures de Waterdunes et vaut le m[esure] par an XVIII s. par. et doet serwir mons[eigneur] XL jour ensi comme li autres et foy. (d)

(a) Gevolgd door Will[aume]s, *doorstreept*.

(b) Gherolfs *boven* Jans, *doorstreept*.

(c) Gevolgd door: Demisele Merg[erite] f. Boudin noes (*sic*) Will[aume] f. Jehan Gherolfs van Oestende — Gherolfs fil Jehan Gherolfs, *doorstreept*.

(d) Geheel deze post is met een schuin-vertikale streep doorgehaald.

(1) Jans fs. Gherolfs, waarschijnlijk dezelfde persoon als de oorkonder van de oorkonde, waarin de baljuw van Waterdunen wordt vernoemd (R.A.G., O.G.VI., St-Genois, nr. 1394 - 1322, 13 juni).

(2) Oestende, Oostende-Wulpen alias Sint-Lambrecht (cf. bijlage 1).